

ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

а.е. N 877

Протокол от заседание на Комисията за изработване на проект за Конституция на България при Великото народно събрание във връзка обсъждането на глава втора - "Основни права и задължения на гражданите"

13.02..1991 г.

1991 г.
Съдържа 57 листа

ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

Комисия по изработване на проект за Конституция на България

ПРОТОКОЛ

На 13 февруари 1991 г. се проведе заседание на Комисията за изработване на проекта за Конституция на България при

ДНЕВЕН РЕД:

Обсъждане глава втора "Основни права и задължения на гражданите".

Към протокола се прилага списък на присъствувалите.

Заседанието беше открито 9,45 ч. и ръководено от г-н Гиньо Ганев - председател на комисията.

- 0 -

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Господа, данните за присъствието сочат, че има кворум. Поканени са експерти, специалисти и народни представители, които не са членове на Конституционната комисия. "Конституционна сряда" - така журналистите нарекоха този ден. Дано да го оправдаем.

Днес заседанието ни е посветено на конституционната материя, наречена условно, основни права, свободи и задължения на гражданите. Тя ще бъде представена след малко от ръководителя на подкомисията, народния представител г-н Велко Вълканов. Той вероятно ще изясни и начина, по който материалът е готвен и сигурно ще спре вниманието ви на акценти, които той намери за добре.

Аз при това искам да кажа само едно изречение, което с хубаво вълнение споделям тук.

Миналата събота във Венеция се състоя заседание на т. нар. Европейска комисия за демокрация чрез правото. Тя е една от важните комисии, асоциирани към Съвета на Европа. Около тази венецианска маса се бяха събрали изключително висококвалифицирани само юристи и парламентаристи, политически лица. Там

РД/НП

аз изложих много схематично и много предварително основните идеи, които могат да се почерпят от проектите за нашата нова българска Конституция. Раздадохме даже и един такъв текст. И както вече има установена практика там, така е постъпено впрочем с проектите за конституция при добра воля на Полша и на Румъния, тази европейска комисия определи и докладчици, които да съдействуват на българската Конституционна комисия с идеи, със сравнително правни материали, с конституционен опит. Ние трябва да се радваме, че за такива докладчици, това разбира се става безплатно, няма никакви ангажменти от българска страна, са определени големи испански конституционалист , известният парижки професор по конституционно право Жак Робер и от Женева един професор . Разбира се, всички други, които бяха там когато ние решим с вас, ще получат предварителни разработки, може по отделни материали. Те ще предлагат своите становища. Готови са на всякакъв обмен на мнения, частичен, цялостен и т.н.

Чрез тези няколко думи аз искам задочно да благодаря на Европейската комисия за демокрация чрез право.

Днес между нас като представители на ведомства и експерти са отговорни работници в Министерство на просветата, на правосъдието, на Главна прокуратура, на Върховен съд, Министерство на народната отбрана, Министерство на вътрешните работи, Министерство на народното здраве, Комитета по труда и социалните грижи, от Обществения комитет за правата на човека, Сюза на съдиите, Национален съвет на Отечествения съюз, юристи-експерти и т.н.

Давам думата на народния представител г-н Велко Вълканов.

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ: Уважаеми колеги, пред вас е проекта на глава втора от бъдещата конституция "Основни права и задължения на гражданите". Проектът е изработен от експертна група, която в своята работа се е ръководила от тези проекти, които бяха официално внесени в Народното събрание. В някаква фаза съвсем накрая участвах и аз. Но този проект естествено отразява моите разбирания по въпросите на правата и задълженията на гражданите. Той отразява разбиранията на комисията, на тази експертна група при подкомисията.

В своята работа върху проекта експертната група се е ръководила от два принципа.

Първият принцип е принципът на приемствеността.

Вторият принцип е принципът на обновлението.

В проекта са запазени всички онези разпоредби от действащата конституция, които имат своето непреходно значение. Същевременно в проекта са включени много нови разпоредби, които са непознати на нашата действаща правна система.

Искам специално да подчертая, че в проекта силно са застъпени двата акта по правата на човека. Почти всичко, което е намерило място в двата акта, ратифицирани от нас, за гражданските и политическите права и пакта за икономическите, социални и културни права, всичко което там се съдържа, е пренесено в проекта. И това е едно голямо постижение в случая.

Аз смятам, че предложеният проект е една чудесна основа за разисквания. Разбира се може още сега да се открият някои несъвършенства. Според мен, недостатък на проекта е, че той почти не развива принципите, които стоят в основата на системата на правата и задълженията на гражданите. Дори не намерих да е добре развит принципът за равноправието на гражданите, принципът за гаранциите и някои други принципи, които са безусловно тясно свързани с цялата система на правата и задълженията на гражданите. Но това са несъвършенства, които са лесно отстраними. В хода на нашата по-нататъшна дейност ние още много ще работим, ще внасяме корекции, допълнения и изменения. Нашата амбиция е само тази, да представим един приемлив проект като начало на сериозна дискусия по този кръг проблеми.

Бих искал да помоля вашето внимание да се насочи особено сериозно към няколко вида въпроси. Струва ми се, че заслужава специално внимание въпросът за смъртното наказание, въпросът за задоволителното жизнено равнище - какво то трябва да включва в себе си. Въпросът за задържането на личността - при какви предпоставки един гражданин може да бъде задържан и колко време трябва да продължи задържането, без да се уведомяват прокуратурата или съда.

Специално внимание заслужават и въпросите на безплатната медицинска помощ и въпросът за безплатното образование. това са въпроси, които особено при новата система, новата икономическа система, при условията на пазарната икономика, трябва да получат едно специфично свое решение.

С тези няколко уводни думи аз ви моля да се включите най-активно в обсъждането на предложениния проект.

Благодаря за вниманието.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, г-н Вълканов. Напомням, че всички, които са в тази зала, имат равноправно участие в разискванията, независимо от това дали са народни представители, експерти, представители на вносители на различните конституции и журналисти. Думата има г-н Бахнев.

ЮЛИЙ БАХНЕВ: Уважаеми колеги, взимам думата пръв, но смятам, че в уводните думи на проф. Вълканов е изпуснат един много важен момент, на който ние трябва да обърнем внимание при обсъждането на проекта.

Първо, господин председател, разрешете ми да обърна внимание, че този проект не отразява мнението на подкомисията, най-малкото докато аз присъствувах на тези заседания. Аз две седмици отсъствувах от Народното събрание. Дотогава комисията нито веднъж не се е събрала в пълен състав и аз изказах мнение, което не е отразено в този проект.

Второ, ако това е проект на експертна група, то аз се съмнявам в нейната обективност и това много ме учудва.

Професор Вълканов каза, че почти всичко от пактовете е отразено, след това каза всичко, което е от международните пактове за правата на човека е отразено, но това очевидно е един много важен елемент, елементът на равенството, както трябва да го тълкуваме и както трябва да го разбираме, отсъствува.

На това, че няма принципи, аз ще се спра малко по-късно.

Но като една уводна мисъл трябва да кажа какво смятам, че е изпуснато от нашето внимание.

Вие знаете, г-н председател, не е секрет, и трябва вече да кажем съвсем открито, че в нашата страна има малцинства. Сигурно няма да се хареса това мое заявление, но аз ще ви кажа съвсем открито, че ако ние за себе си поне не признаем, че има малцинства, или не ги признаем поне на практика в нашето законодателство и в Конституцията, която пишем, може да не е с тези думи "признаване на малцинства", но малцинства съществуват в нашата страна. В нашата страна има групи хора с различно от мнозинството етническо самосъзнание, език и религия. Това е

достатъчно, за да се каже, че имаме малцинства, според сегашното разбиране на доктрината по този въпрос. Вие добре споменахте група демокрация, чрез право, но тази демокрация чрез право има принципи за правата на малцинствата, където точно се казва, че когато има тези признаци малцинствата трябва да бъдат признати.

Трябва да ви кажа, че у нас положението е такова, че всички тези общности с различаващи се по тези признаци от мнозинството представляват единна българска нация. Също така ние бихме могли това да имаме предвид, когато работим над текста на нашата Конституция.

Аз се надявам, г-н председател, че всичко това, което казах досега, е общопризнато от всички нас, най-малко в душата е общопризнато от всички нас. Надявам се, че всеки от нас е достатъчно грамотен, за да вземе урок, поука от недалечното минало, когато ние се убедихме, че противното не е вярно.

Що се отнася до проекта. Тъй като повдигнах този въпрос първо ще се спра на него. При това положение, г-н председател, нашата Конституция не може да отмени въпроса, че правата на хората и на тези общности са зафиксирани в Международния пакт за граждански и политически права, чл.27, който договор е подписан и ратифициран от България и се смята за общопризната норма на международното право, тъй като този договор е ратифициран от по-голямата част на всички държави в света.

Следователно нашите експерти просто са изпуснали, че в принципа и постановките за равенство и разшифроване на положението принципа на равенството липсва именно този елемент. В пакта е включен този елемент, защото само равенство не е достатъчно да се каже. Тези хора, принадлежащи към тези общности, а вече в новите постановки на Съвета за Европа и общности и хора принадлежащи към тази общности, трябва да имат и тези права. Какво предлагам във връзка с това.

Предлагам да се включи отделен член в тази глава, който да възпроизведе, ако не пълно, а ще ви кажа с какви корекции, правата предвидени в чл.27 от пакта. Това е едно конкретно предложение. Какво имам предвид като изменение, формулата трябва да бъде, че имат право да ползват своя култура, своя език, и да изповядват и проповядват своя религия.

Второ предложение към текста на Конституцията. Аз смятам, че е изпуснат принципът на недискриминация. Нашата експертна група изпусна едно неприходящо нещо, а именно, принципа на недискриминация, което го има в съществуващата Конституция и в пакта за граждански и политически права и в Пакта за икономически социални и културни права на човека.

Следователно този принцип трябва да бъде възпроизведен. И в този принцип нашата действителност ни удари по носа, по главата, в очите, както искате да се изразите, с това, че той трябва да съдържа и признак, т.е. и положение за недискриминация по етнически признак. Това е моето предложение. Защо го правя? Защото се оказва, че ние не сме склонни да разбираме, че расовият признак е расова дискриминация, е и дискриминация по етнически признак.

В понеделник един професор в Комитета по правата на човека се е опитал да възрази, че той не е съгласен, че дискриминация по етнически признак е расова дискриминация, но за съжаление това е записано в чл.1 на Конвенцията за елиминиране на всички форми на расова дискриминация. И следователно независимо от мен или от неговото тълкуване. Ние сме ратифицирали и бяхме много горди, че първи в света се присъединихме към тази конвенция.

Следователно в нашата формула, която ще бъде записана в Конституцията, се надявам, за недискриминация ще има и признак недискриминация по етнически признак.

Следващото предложение, което искам да направя, това е по въпроса за задълженията на държавите, което почти е отбягнато в съществуващия проект. Но специално що се отнася до правата на лицата, принадлежащи към малцинствата или ние можем да не ги наречем малцинства, а етнически групи или общности, държавите трябва да поемат едно задължение. Нашата държава трябва да поеме едно задължение, а именно, да забранява, да не допуска политика на насилствена асимилация. Вие хубаво ни обърнахте внимание на тази демокрация чрез право. В техните принципи има това положение. Това положение го има и в принципите на Парламентарната асамблея на Съвета за Европа.

Тъй като ние сме излезли от един такъв период, който не можем да забравим, но ние трябва да знаем, че това е необходимо сега за България.

Между прочем, г-н председател, разрешете ми имеенно тук да подкрепя вчерашното Ваше слово на вечерята с английската парламентарна делегация, че ние сме в Европа. Ние не трябва да се движим някъде към Европа, а се намираме в Европа и винаги сме се намирали в Европа. Но ние не бива със своята Конституция да се отграждаме от съвременното развитие в Европа. Ние не трябва да се изолираме сами от Европа.

Следващото мое предложение, що се отнася до задълженията на държавата, това е, че тя трябва да гарантира защита и ползването на тези права. Това да се разшифрова като приема мерки, създаващи благоприятни условия за развитие на културата, изучаване на езика, запазване на традиции и обичаи. Тези мерки изрично трябва да бъдат посочени, че трябва да бъдат законодателни, съдебни, административни и други мерки, както се препоръчва и в сегашните предложения за изработване на европейска конвенция за правата на човека, която се надявам, че в близко бъдеще, ние също ще обсъждаме дали да се присъединим или не.

И последно в този ред на задълженията на държавата трябва да се каже, че държавата трябва да предприема всички мерки за премахване на предразсъдък и създаване на климат на взаимно разбирателство и уважение между лицата, принадлежащи към етнически групи или малцинствата и неприналежащи към такива групи или малцинства.

Господин председател, аз смятам, че тези мои предложения заслужават внимание, заслужават да бъдат обсъдени. Те са от фундаментален характер за това как ние разбираме равенството, как ние виждаме нашата Конституция, и как ние виждаме нашето по-нататъшно развитие на нашето законодателство.

Момент само да ви напомня нещо, което може би е и релевантно за нашата дискусия, но все пак това е една декларация на Народното събрание и според мен тя с помощта на г-н Кулишев и Ваша помощ е била редактирана, това е декларация за спазване на международните договори в областта на правата на човека, по които България е страна и това е задължение на нашето Народно

събрание, което така или иначе е приемствено, както подчерта и проф. Вълканов. Ние сме приемник и на това решение следователно, на тази декларация.

Запазвам си право на отговор, ако се повдигнат въпроси.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, г-н Бахнев, Вие повдигнахте изключително важни въпроси. Думата има г-жа Младенова.

СОНЯ МЛАДЕНОВА: Колеги, считам, че материалът, който днес обсъждаме, е съобразен с множество международни документи, към които България се е присъединила както с Хартата за правата на човека, така и с различни други конвенции за недопускане на нечовешко изтезание, за недопускане на незаконно задържане и предвидените в тези международни договори гаранции за отделната личност, за защита на нейните права. Аз съм съгласна с констатацията на г-н Вълканов, когато той казва, че все пак разделът се нуждае от усъвършенствуване, тъй като в него не са заложени основните принципи, върху които се изграждат основните права и свободи на гражданите в нашата република. Независимо от тази уговорка обаче, считам, че тук присъствуват юристи и ние отлично знаем още от времето на древния Рим, че поначало по дефиниция "човешките права са по принцип неограничени, а правата на държавата са по принцип ограничени, освен ако закон изисква друго". Изхождайки от тази постановка, на мен ми се иска да направя 2-3 бележки.

На първо място прави впечатление в редакцията на чл.29, ал.3 от представения материал, което гласи: "Смъртното наказание не може да бъде наложено за престъпления, извършени от лица на възраст под 18 години...".

Считам, че това е отстъпление от вече завоювани права и изразени в чл.38, ал.2 от Наказателния кодекс, където законодателят години преди нашето заседание - 1982 г. още, е приел, че смъртно наказание не може да бъде налагано на лице, което по време на извършване на деянието няма навършени 20 години. По тази причина на мен ми се струва, че тук трябва да се уеднаквят позициите, текста с Наказателния кодекс, още повече, че аз лично знам, че и други юристи в страната и съгласно предписанията на Хартата за правата на човека, ние в близко бъдеще би следвало да отменим смъртното наказание, като форма на репресия спрямо отделната личност.

Аз в подробности няма да се спирам на това "за" или "против" смъртното наказание, ще използвам казаното от г-н Бахнев, досежно правата на човека, за да направя конструктивно предложение с два текста.

Прав е г-н Бахнев, когато казва, че човешките права трябва да бъдат защитени по съдебен ред. Прав е и когато се позовава на международни договори в тази част на своето изявление. Обаче на мен ми се иска да си спомним едни думи, не на друг, а на папа Йоан-Павел, който казва, че в случай на конфликт между националната сигурност и останалите колективни или частни права на гражданите, приоритет има националната сигурност и да разгледаме въпроса и от тази гледна точка.

За мен човешките права и основни свободи представляват същност на правната система в нашата страна и на мен ми се струва, че бихме могли да направим един текст - 39а, условно го казвам, за работата на подкомисията, който да има такова съдържание: "Човешките права и основни свободи на всеки гражданин са еднакво зачитани, значими и гарантирани от държавата."

Алинея 2: "Колективните права не могат да имат приоритет пред индивидуалните човешки права и свободи на отделния гражданин"

И един друг текст - чл.39б, съгласно който да се даде правната гаранция и защитеност на човешките права.

Алинея 1: " Човешките права и основни свободи на гражданите са неотменими."

Алинея 2: "Държавата има право да ограничава тези права на гражданите само въз основа на решение на съда или в случаи посочени от закона: при извършване на престъпление, при накърняване на националния суверенитет и сигурност и обществения ред, при накърняване правата на други граждани"-.

Алинея 3: "Всеки акт на ограничение на индивидуалните човешки права и основни свободи на гражданите е обжалваем пред съда."

И аз като колегата Бахнев, си запазвам правото след това да взема отново думата.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви много. Думата има г-н Евгени Димитров, съдия от Върховния съд.

ЕВГЕНИ ДИМИТРОВ: Проектът, който ни е представен за глава втора според моето виждане представлява добър материал за дискусия, въпреки че естествено има и някои неща, които трябва да бъдат коригирани. Аз ще си позволя да направя няколко бележки.

Главата започва с един основен принцип, бих казал, велик принцип още създаден от Русо, че всички хора, всъщност е казал той, се раждат свободни и равни по достойнство и права.

Струва ми се, че редакционно, както е написано в самия текст тук "всички се раждат свободни и равни..." не е изчистено. Всички граждани, или всички хора в този смисъл трябва нещо да се допълни, за да бъде ясен текстът.

Същото се отнася и за ал.2, където се говори за правата и задълженията, без да се казва на кого. Би трябвало според мен да се спомене "на гражданите".

В чл. 27, ал.4, е казано, че "българските граждани, намиращи се в чужбина, се закрилят от Република България".

Не зная редакционната комисия какво е имала предвид, но просто искам да задам въпроса - тези български граждани запазват ли своите права като български граждани, за да бъдат закриляни от Република България, и ако е така, трябва да се допълни в този смисъл текстът.

Член 29, ал.1 установява принцип, че всеки има право на живот и че посегателството срещу този живот представлява най-тежкото престъпление. Оттам нататък обаче двете алинеи втора и трета, според мен, мястото им не е в Конституцията.

Първо, защото ако Народното събрание приеме принципа, че в Република България смъртно наказание не се допуска, тогава би трябвало да има такъв текст в Конституцията. Но до този момент, докато не се реши това, или пък ако не се реши това нещо, ми се струва, че не би следвало да се конкретизира смъртно наказание при кои случаи се налага и т.н., затова защото тези въпроси са уредени в самия закон. Струва ми се, че мястото не е в Конституцията.

В чл.30, ал.4, последното изречение: "В срок от 24 часа съдът трябва да се произнесе по законосъобразността на действието". Това действие е именно задържане на граждани. Сега пак бих казал, не зная какво е имала предвид комисията, но ми

се струва, че тук това е един твърде сложен и важен въпрос. Още ние нямаме устройствен закон за съдилищата или пък за съдебната система и най-малко по този начин ми се струва, че трябва да се решава, че съдът ще се занимава с всички тези мерки за неотклонение. Особено пък в тези 24 часа, които тук са споменати. Не знам до каква степен колегите знаят това, но бих казал, че практически това нещо е абсолютно невъзможно. Как един съд ще се занимава с мярка за неотклонение в срок от 24 часа, която е взета от друг орган по една преписка, която дето се казва, за 24 часа няма да му бъде изпратена, а да не говорим за произнасяне. Още повече че това е мярка за неотклонение, което ще се взема от други органи, от следователи или прокурори и ми се струва, че те трябва да имат отношение по тази мярка някакво становище, а не съдът.

В член 30, ал.6, тук е заложен един принцип, че от момента на задържането си всеки има право близките му да бъдат уведомени и да има адвокатска защита. Това е чудесно, хубаво е, но ми се струва, че е ограничено. Само при задържане ли ще има право на адвокатска защита? Струва ми се, че ни е отидохме към принципа, че от момента на предявяване на обвинение, всеки гражданин има право на защита и в тази насока този текст ми се струва, че трябва да се допълни.

В член 31 има един термин, една фраза, която би събудила съмнение, а в една конституция не би трябвало да има текстове, които ще бъдат дискусии. Какво означава това "своевременно"? Може би ще е необходимо да се намери някоя по-точна, по-конкретна редакция, защото своеобразно значи след 1 месец и след 6 месеца и т.н.

В член 35, ал.2 е предвидено, че изключение от правилото за свобода и тайната на кореспонденцията се допускат в предвидените от закона случаи и ред, въз основа на съдебен акт. Аз пак бих задал въпроса какво се разбира под "съдебен акт"? Под съдебен акт ние разбираме решение или присъда на съответните съдилища. Но в тези случаи, за които тук се говори, най-често това ще има актове издадени от страна на прокуратура или на следствие, във връзка с разкриване на дадено престъпление. Ако така остане в тази редакция, ми се струва, че ще бъде неясен този текст.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви много. Следващият оратор е г-н Стоилов.

ЯНАКИ СТОИЛОВ: Аз не искам да засягам въпросите на отделните права, които тук са представени, а по-скоро да погледнем цялостно върху този материал, който мисля, че наистина дава възможност да видим проблемите и добре да забележим и нещата които могат да бъдат прибавени.

Един от най-сложните и принципни въпроси, това е въпросът за границите на конституционната уредба на правата. Струва ми се, че в това отношение сегашният проект отива по-напред от действащата Конституция и това е негово положително качество. Защото ние дълго време като че ли смятахме законът единствено за гаранция на правата и това беше обяснимо поради обстоятелството че много от правата се уреждаха или по-скоро ограничаваха чрез подзаконови нормативни актове. Но заедно с това, ако мислим още по-напред и надраснем даже сегашните реалности, трябва да си дадем сметка, че законът може да бъде и средство за стесняване и даже пренебрегване на правата, ако Конституцията се задоволява с едни прекалено общи декларации.

И в този смисъл, пак повтарям, представеният проект дава възможност да се отиде към засилване на гаранционните функции на Конституцията, когато тя не само декларира права, но се мъчи да очертае и границите на тяхното действие, както и в отделни случаи да посочи хипотезите, в които е доустимо по законодателен ред да се въвеждат различни ограничения на тези права.

Заедно с това мисля, че в тази насока значителна част от текстовете могат да бъдат и подобрили и да постигнем желания ефект.

Един втори проблем, който възниква е, проблемът за систематиката на правата. В общи линии тя притежава логика, така както са изложени, но това стана дума и на миналото обсъждане за принципите дали не е подходящо да се създадат и някакви структурни подразделения на правата, колкото и това да носи винаги опасността от тяхното групиране, защото то е условно и винаги могат да възникват спорове дали едно право по най-сполучлив начин се отнася към дадена група. Това обаче ще има практическо предимство поне в хода на правоприлагането и ако искаме Конституцията да бъде по-ясна като акт за гражданите.

В проблема за системата на правата възникват и някои проблеми, които се отнасят до липсващи сега права, имащи обаче основно значение. Лично според мен въпросите за гражданството и за чужденците би трябвало да бъдат изведени в самостоятелен раздел към тази глава. Защото гражданството не може да бъде квалифицирано точно като право. То е по-скоро една предпоставка и заема някакво междинно положение между правоспособността и правата и в този смисъл то наистина трябва да бъде изведено напред, без обаче да бъде изцяло местено в един ред с останалите права.

По проекта, който разглеждаме, забелязах, че отсъствуват някои права като свободата на печата, правото на информация, изборителното право. Това си обяснявам с факта, че то беше третирано в главата за принципите, въпреки че едва ли има достатъчно логика да разкъсаме някои от основните политически права, вмествайки част от тях в принципите, а други, поставяйки в главата за правата.

Също може да се помисли за развитието на идеята за защита и самозащита на правата.

И един друг проблем, който стана доста актуален, дали не е необходимо да се предвиди едно право, което да дава възможност, без да се нарушава държавната тайна, гражданите да се запознават при определени условия със събираната за тях информация. Такива примери могат да се посочат от други правни системи и мисля, че проблемът най-малкото стои.

Когато се говори за социалните права, се забелязва, че и тук системата не е достатъчно пълна. Изрично трябва да се предвидят възможностите за действие на синдикалните организации, както и за организации на работодателите, за да покрием целия спектър от въпроси, които възникват в областта на трудовите отношения.

И накрая бих искал да направя и някои отделни бележки, във връзка с начина, по който редакционно са изложени някои от правата.

Лично за мен първият текст, чл.26 едва ли е необходим, защото той е красив, но няма пряко нормативно значение - затова че гражданите се раждат свободни и равни по достойнство и права.

Що се отнася до достойнството това е в значителна степен въпрос на субективно самоосъзнаване. Ясно е, че индивидите трудно могат да се раждат с това самосъзнание.

Що се отнася до равенството в този именно смисъл, то пък не е и напълно възможно, защото ако вземем възможността за наследяване ще видим, че не винаги гражданите се раждат и напълно прави именно в този смисъл. Проблемът за равенството трябва да бъде изнесен още в главата за принципите и там наистина много по-подробно да бъде уреден.

Позоваването на международните пактове за правата би могло да отпадне, ако ние прокламираме общата идея за съобразяване с международното право и няма нужда във всеки един раздел ние да казваме и да възпроизвеждаме отделните международни актове.

Тук има едно право на достойно и подобряващо се жизнено равнище, в този смисъл беше редакцията. Така че ако ние искаме да защитим тази идея, която аз по принцип поддържам, ние трябва да я защитим чрез развитие на системата на правата, а не толкова чрез декларация на един принцип, който не може да бъде прилаган като вид право. И ако ние искаме да осигурим пряко действие на Конституцията и възможност гражданите да се позовават за своите права на Конституцията, по този раздел всяко едно нещо, което запишем, трябва да има и своето нормативно съдържание, т.е. наистина да носи белезите на право, а не само на декларация. Именно тези идеи, водещите, трябва да ги изведем в първата глава, а втората - за правата, вече да има необходимата степен на конкретизация, даваща възможност всеки един да се ползува от предвидените тук възможности.

СОЛОМОН ПАСИ: Ще вземе думата само по един въпрос. Тук не виждам председателя на Комисията по човешките права г-н Светослав Шиваров. Тъй като него го няма, аз ще взема отношение.

По чл.29, ал.2 е казано: "Смъртното наказание се допуска само при особено тежки престъпления против личността."

Както повечето от вас зная във Великото Народно събрание беше внесен проект за допълнение на сега действащата Конституция на 10 януари. Законопроектът беше подписан, т.е. внесен, от 228 души народни представители. Ние можем да смятаме, че има един изключителен консенсус в парламента по въпроса за премахването на смъртното наказание. Ще си позволя да цитирам пред

вас текста, под който са се подписали тези 228 народни представители. Предвижда се като чл.48, ал.2 на сега действащата Конституция: "Всеки има право на живот и в никакъв случай не може да бъде подлаган на изтезания, нито на мъчения, или на нечовешко или унижително отношение. В Република България не се допуска смъртно наказание."

Този текст беше разгледан много щателно в Комисията по човешките права и националния въпрос и се взе решение, че комисията подкрепя единодушно този текст. Всички гласуваха "за" и един "въздържал се". Комисията смята да внесе по надлежния ред този проект за допълнение на Конституцията в пленума на Великото Народно събрание. И аз тук не смятам да се изказвам по аргументите "за" и "против" смъртното наказание, тъй като виждам, че има достатъчно компетентни юристи, експерти и конституционалисти и международници, които биха могли да направят това, ако се започне такава дискусия.

Благодаря ви.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, г-н Паси.

Думата е на г-жа Нора Ананиева.

НОРА АНАНИЕВА: Благодаря. Няма да се спирам на традиционните бележки за недостатъчна системност, за размиване на границата между детайлната и принципната уредба. Бих искала да се съглася изцяло с тезата на г-н Стоилов, че наистина в този текст има прекалено общи формулировки. Аз ще поставя само два принципни въпроса с чувството, че ще прозвучат по-общо. Един от големите парадокси на теорията на правата и свободите и теорията на свободата е, че човешката свобода, като съвкупност от всички права и частични свободи, ако мога така да се изразя, се разглежда най-общо, ако преодолеем границите на различните идеологически, политически и други течения, като зона на свобода от държавата. А в същото време нито едно от правата не би могло да бъде осъществено цялостно, без намеса на държавата.

И затова големият проблем на нашия текст е как се съотнасят тези права с държавното действие. Принципното, общото ми впечатление от внимателното запознаване с текста е, че държавата е намесена в много по-голяма степен като ограничител, като възможен ограничител, и в много по-малка степен като гарант. Няма да отивам до конкретните текстове, но прави силно впечатление, поне в 10-20 текста, че е записано "освен, ако не е предвидено друго в закона". Или "съгласно закона". Тоест, създава се една разпоредба, доста банкетна, за конституционния текст. Точно това, за което говори и Янаки Стоилов, която би дала възможност по-нататък със закон силно да се ограничи вече провъзгласената зона на свободата. Това е едната страна на въпроса.

И другата страна е, че точно там, където би следвало именно конституционния текст, като имаме предвид и собствения си опит, да потърсим по-силно гаранциите на държавата, но не като ограничител, а като стимулатор, като охрана, като защитник. А точно там доста общо звучат тези текстове.

И именно впечатлението за декларативност и съставяне на нормативните текстове в конституцията, се получава от такива разпоредби като "провъзгласяване на правото на труд". Още от днес е ясно, че то не може да бъде осъществено. Следователно още от днес трябва да е ясно, по какъв начин, и то в много по-конкретен план, би следвало да се ангажира било държава, било работодатели в действието по отношение на този текст, ако изобщо го съхраним.

Доколкото имам представа от конституционните текстове, даже в една италианска конституция от 1946 година има доста разгърнати текстове, създаващи гаранции за правото на труд, тъй като там е провъзгласено това право.

Това е единият принципен въпрос - за съотношението между личността и държавата от гледна точка на правата и характера на действието на държавата. Аз не изключвам всякакви възможности, които са в интерес на общото благо, на правата на другите и т.н., за ограничителна намеса на държавата, но все пак бих желала да видя в този раздел повече гарантиращата функция на държавата.

Вторият принципен въпрос, който искам да поставя, е за равноправието във всичките му най-разнообразни проявления. Даже бих започнала от един по-частен въпрос. Мисля, че в това отношение са изоставени някои текстове от действащата конституция, от действащите конституции и някои текстове, които така или иначе се свързват със социалистическата доктрина за правата, и по-специално за равноправието между мъжа и жената. Ще започна от частния въпрос, за да стигна до по-общия.

Известно е, че въвеждането на тези текстове започва от германската теория и практика. Само преди две години именно Социалдемократическата партия на Германия направи едно всемирно честване на 70-годишнината от установяване принципа на политическото равенство и равноправие на жената. Мисля, че тук сме изоставили този ясен, точен, недвусмислен текст. При това с дълбокото съзнание, че този текст не реши въпросите и би следвало на този етап не само да се провъзгласи, а да се детайлира в много отношения.

Известно е, а ако не е известно ще го кажа, че през всички тези години след провъзгласяване на текста през октомври 1944 година и вписването му в наредбата - закон за изравняване на двата пола, при наличието на конституционен текст за равенство и за равноправие, общо статистиката показва, че жените получават едно заплащане, което е 2/3 или половината от заплащането на мъжете в тази държава. В тази същата държава, в която е провъзгласен текста.

Известно е също така, че цялата статистика по безработицата показва, че вече 2/3 или 3/4 от излезлите вече на улицата са жени. И аз мисля, че най-малко сега е уместно да се изостави първоначалния текст, още повече е нужно сега той да се доразвие.

Но, за да не отивам по-далеч, мисля, че някои текстове не отчитат доста различната ситуация, в която се намираме. И още повече радикалната промяна, към която вървим.

Не смятам за архаични текстове като "право на безплатно здравеопазване, безплатно образование". Но още днес е ясно, че те са несъстоятелни в този вид, в който са поднесени тук. Известно е, че ние предложихме във Великото Народно събрание да се съхрани, да се защити правото на безплатно здравеопазване, като закона за частната лекарска практика влезе в сила едва тогава, когато се създадат здравно-осигурителните фондове, тъй като те са гаранцията за това безплатно лечение или равенство в здравеопазването. Това не беше постигнато. Значи и Великото Народно събрание не беше в състояние още днес да гарантира един такъв текст. И мисля, че когато те се записват в конституционния материал, в този конституционен проект би следвало да се отчита много сложната и нова икономическа ситуация, в която те ще бъдат осъществени.

Благодаря ви.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря на г-жа Ананиева.

Думата е на народния представител г-н Чавдар Кюранов.

ЧАВДАР КЮРАНОВ: Благодаря ви, г-н председателстващ!

Аз искам да поставя и един предварителен въпрос. Аз не зная какви са правата на нашата комисия по отношение на експертната група. Поставям този въпрос, защото миналият път разсъждавахме по редица въпроси и едва ли не стигнахме до някои общи заключения, но не виждам тези общи заключения да са взети предвид от експертната група.

Какво конкретно имам предвид? Миналият път се разбрахме по това, че е редно в нашата Конституция да се внесат подзаглавия. Това съвсем не е редакционен и технически въпрос. Ако сега в тази глава бяха внесени подзаглавия, която трябва да кажа, че действително представлява една добра основа за обсъждане, нямаше да се получи тази липса на систематика, която има тук.

Сега тук се започва с гражданина, след това се отива към личността, след това се отива към колективни права, след това отново се връщаме към личността, след това отново се връщаме към гражданина и т.н., и т.н.

Аз мисля, че една такава глава би трябвало да има примерно следната систематика. Първо, да се започне с основните политически права и свободи на личността, а не с гражданина. След това да се мине към колективните или социални права. Не употребявам социалистическа терминология, макар че за това не бих се спрял да я употребявам. Имам предвид това, че индивидуални и колективни права съществуват в бразилската конституция. Въпросът за социалните права е поставен и в други конституции и мисля, че няма никакво неудобство в подзаглавието да се отделят индивидуалните от колективните права.

На трето място да се разгледат конкретните права, които произтичат от основните права и свободи на личността, свързани да речем със задържане, с наказателни закони, с тези неща, които са една конкретна доработка и конкретизация на общите принципни права.

След това да се поставят въпросите за правата и задълженията на гражданина - отношенията с държавата и това, което е поставено сега в началото.

Изхождам от тези съображения, които изложих и миналия път, че трябва да се отдалечаваме от една етатистична по дух разработка. И макар тези текстове, които са включени сега, да нямат такъв привкус, все пак аз смятам, че въпросите за гражданите и въпросите за това какво гражданинът може, и какво не може и т.н., би трябвало да отидат по-назад в тази систематика.

И след това да има един раздел за въпроси, които така или иначе присъстват във всяка една конституция.

И един втори въпрос, който беше повдигнат миналия път, беше това, че експертната група не използва достатъчно богатството на различните предложения, които са направени като отделни конституционни текстове.

Госпожа Ананиева постави въпроса за жената. Според мен има един прекрасен текст в предложението на г-н Павлов, член 35 от главата за икономически отношения, както той я назовава. А всъщност тук не се разглеждат само икономически отношения. Аз мисля, че няма никаква пречка както този текст, така

и редица други, които са по-добри, а в редица случаи и по-интересни от другите предложени конституции да се имат предвид.

Същото според мен се отнася и до огромното богатство на конституции, които имаме в преведената книга, и които според мен също не се използват.

Тук, пак повтарям, е и заглавието за индивидуалните и колективни права, тук и въпросът за изброяването на социалните права - образование, здравеопазване. Те са изброени и това не е никак лошо. Здравеопазване, труд, отдих, сигурност, социално осигуряване, закрила на майчинството и детството, а у нас семейството изведнъж се вклинва в текста и не знаеш защо именно там трябва да бъде, помощ за бездомните, право на жизнено равнище. Разбира се, трябва да се помисли по тази формулировка, защото "задоволително жизнено равнище" е едно неясно понятие, но този въпрос трябва да остане като право на човека.

Недостатъчно, много слабо е разработен проблема за труда. В редица конституции е поставен въпроса за единна минимална заплата, определена със закон. Това е още по-необходимо при разгръщането на трите форми на собственост и при частната собственост. Нима на нашата държава ще бъде безинтересно дали в частните предприятия ще има минимална работна заплата или не? За максималната не говоря.

Също така и в това отношение предложенията на г-н Павлов са много по-разработени, ако става въпрос за квалификация. Има текстове, които представляват интерес в това отношение - в какви условия ще бъде труда? "При безопасни и здравословни условия на труда" е казано в предложението на Българската социалистическа партия. И редица други неща, които според мен трябва да се вземат предвид.

Аз не зная също така, след като правим една конституция, която засега ще е последната по дата най-малкото в Европа, пък и не само тук, защо да не използваме и някои интересни идеи, които съществуват в последната преди нашата конституция, именно в бразилската? Там се поставя въпроса за "хабеас кортос" и се обяснява в какви случаи и как трябва да се материализира това право. Поставя се въпросът за "хабеас дата". Ще кажете, че го имаме в член 44, но не е така. Член 44 поставя въпроса "при законно признат интерес". Това е едно съществено ограничение.

А в бразилската конституция се казва "да се осигури запознаването с информация, свързана с личността на ищеца". И никакви предписания от закона не се изискват.

Или да вземем интересната идея за "заповед за колективна сигурност", която може да бъде предявена от политическа партия, представена в националния конгрес, когато тя е поставена в опасност. Този въпрос помоему заслужава много сериозен интерес и аз съжалявам, че не е обърнато внимание на такъв текст.

Да вземем въпроса за образованието. Ние разбира се предвиждаме, че ще има и частно образование, но не поставяме въпроса, че цялото образование трябва да бъде под надзора на държавата. Но така поставя въпроса член 7 на Конституцията на ФРГ, където частното образование е достатъчно развито.

Въпросът за свободата на профсъюзите. Аз може би съм пропуснал, но не можах да намеря въпроса за синдикатите, това, което го има в член 28 на испанската конституция - свободата да бъде не само религиозна, да бъде идейна.

Въпросът за свободата на мисълта може да се извлече от някои текстове на закона, но е ясно и определено поставен. Същото се отнася и за свободата на печата, радиото и телевизията, а едновременно с това са определени и забрани за печата, радиото и телевизията, какъвто текст има в предложението на БСП.

Или въпроса за телефоните, за кореспонденцията. Той би трябвало да се изведе от общото право на свободно общуване.

Аз мисля, че ще бъде редно, ако имат смисъл тези наши разисквания тук, те да се отчитат и да се имат предвид като указания, а не само като мнения на нашата комисия. Ето, проектът на БСП поставя въпроса за права и гаранции за изпълнението на тези права, а ние в този проект не сме го поставили. Някои от участниците обърнаха внимание на този въпрос.

Това са бележките, които имам и бих помолил наистина да се имат предвид когато се предлагат тези текстове и следващите текстове да имат подзаглавие.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря ви. След малко ще уточним правата на всеки от нас.

Народният представител г-н Петър Берон има думата.

ПЕТЪР БЕРОН: Уважаеми господа, тази глава се нарича "Основни права и задължения на гражданите", макар че голяма част от нея третира всъщност правата и задълженията на държавата. Искам да се спра само на два въпроса.

Единият от тях е въпроса за природната среда, или както ние наричаме сега околната среда. Тук въпросът е споменат на две места, доколкото можах да видя. В член 55, ал. 2 се казва, че: "Стопанска инициатива се упражнява като се спазват изискванията за опазване на природната среда и без да уврежда и застрашава безопасността, здравето и достойнството на личността".

В член 60 се казва, че "гражданите имат право на здравословна околна среда". Кой трябва да им осигури това право? Това е малко абстрактно право. Аз се запознах с конституциите, с които разполагаме и съм напълно съгласен с констатацията на проф. Кюранов, че малко ползваме този богат материал, който имаме за сравнение.

Ето например в италианската конституция се казва, в член 9, че "Републиката закриля природата и историческото и художественото наследство на нацията". Природата на нацията - не е необходимо да бъде здравословна среда за човека, тъй като човекът съвсем не е център на вселената, противно на това, което мислят много хора.

В гръцката конституция, в член 24 се казва, че "закрилата на природната и културната среда е задължение на държавата". И на мен ми се струва, че трябва да се каже именно "защитата на нашата природна среда не трябва да се поставя в ръцете на стопански организации, които те гледат покрай другото" и да се съчетае със специален текст, че това е задължение на българската държава, и разбира се на всички граждани.

Другият въпрос е деликатен и е за нашите национални малцинства, който беше повдигнат от г-н Бахнев и който, доколкото можах да дочуя, или по-скоро да не чуя, не беше коментиран от никой от изказалите се. Всеки го заобикаля, като смята, че като се заобиколи едно нещо, то изчезва от нашето полезрение. Но на мен ми се струва, че ако трябва да поставим нашата конституция в линия с европейските конституции, по-напред трябва да се запознаем с тях, което аз се постарях да направя. И противно на изразеното мнение, че ако не включим тези текстове, няма

да влезем в Европа, мисля, че никоя от наличните европейските конституции, да не говоря за турската, не включва такива текстове, които предлага г-н Бахнев. И същевременно никой не оспорва правото на Франция, на Италия, на Гърция да бъдат в Европа.

Нашата конституция включва съвсем ясно този текст, че всички граждани са равни по пол, вероизповедание, произход, раса, религия и т.н., и т.н. и че не се допуска дискриминация по тези принципи. Според мен този текст като конституционен е напълно достатъчен, за да гарантира равно отношение към всички граждани на страната. Всяко задълбочено позоваване на права на малцинства допринася за разделението на нашата нация.

Ако отворите конституцията на ФРГ ще видите, че там се казва: "Германците имат право на това, имат право на онова, германците са длъжни на това, германците са длъжни на онова. Това е терминологията, която се използва.

Ако отворите гръцката конституция, ще видите също че се казва "Гърците имат право да се събират мирно, без оръжие и т.н., гърците имат право на свободно придвижване по националната територия". Това е терминологията, която използват навсякъде. Аз не казвам, че ние трябва да използваме терминологията "българите", достатъчно е това, което казваме "българските граждани". Но включваме на специални текстове, с които да се подчертаят правата на общностите у нас би поставило допълнителни прегради между тези общности в нашата страна. И аз лично съм против това.

Това е, което искам да кажа.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря много, г-н Берон. Има думата Ирина Бокова.

ИРИНА БОКОВА: Благодаря Ви, господин председател! Аз за първи път участвам в работата на Конституционната комисия като член на Комисията по правата на човека и националния въпрос. И може би затова ще кажа нещо, което вече сте обсъждали, и ако поставя някои въпроси, които вече са изяснени, моля да ме извините предварително за това.

Доколкото разбирам в момента обсъждаме един проект на работна експертна група и за съжаление моят бегъл поглед върху този проект показва, че този проект не е в достатъчно голяма степен съобразен с проектите, които са внесени на вниманието на тази комисия. Вероятно това е решение на самата комисия, не зная точно, но за мен лично това е известна изненада.

Присъединявам се към тези мнения, които бяха изказани за известна несистематичност, ми се струва, че правата и свободите на гражданите са област, която много по-лесно бихме могли да систематизираме, като погледнем както съществуващите конституции на други държави, така и международните споразумения в тази област. По-скоро аз бих разделила правата не на индивидуални и колективни, тъй като това е доста условно разделение и съществуват редица спорове по този въпрос, но бих ги разделила на граждански, политически, социални, икономически и културни права. Така, както това е направено в двата пакта, приети от Международната общност. Затова струва ми се, че това е причината, липсата на една такава систематизация и на такъв каталог, ако мога така да кажа, на правата и свободите на гражданите. Това е причината в проекта, който е на нашето внимание, да виждаме едни права да са в по-голяма степен регламентирани, други права да са споменати мимоходом. В недостатъчна степен е взет даден текст, който по-нататък не е развит.

Затова моето скромно предложение, разбира се, пак повтарям, че не съм член на тази комисия, би било да се започне точно с този каталог на правата и свободите, които трябва да влязат тук, като струва ми се, че в проектите, които са представени, има в много голяма степен общо съгласие по тези въпроси. И особено в случаите, когато в представените проекти съществува такава съгласие, аз не виждам причина тези текстове да се обсъждат, да се остави безспорното и да се остави това, което е спорно.

Струва ми се, че в по-голяма степен трябва да се изяснят въпросите на недискриминацията и равенството на гражданите, както каза и г-н Стоилов. Може би това е изведено като принцип. Това би трябвало да бъде лайт мотивът, който трябва да пронизва разделът за правата и свободите на гражданите. И ако това в достатъчна степен е изяснено в принципите, редица от по-нататъшните проблеми, които биха могли да възникнат, когато обсъждаме останалите права и свободи на гражданите, биха могли да отпаднат и някои от нашите съмнения.

Също така се присъединявам и моето впечатление е, че съществуват редица ограничителни разпоредби, а това разбира се е въпрос, който по-нататък би могъл да се обсъди - дали да не прибегнем към един такъв подход, който е залегнал в Международния пакт за граждански и политически права, и да посочим кои права биха могли да бъдат ограничавани и кои права в никакъв случай, при никакви обстоятелства не биха могли да бъдат ограничавани. Струва ми се, че и по този въпрос би трябвало да имаме яснота.

Освен това някои права са разработени в по-голяма степен, други в по-малка степен са регламентирани.

Струва ми се също така, че в още по-голяма степен трябва да се съобразяваме с международните стандарти. Аз не казвам, разбира се, че това не е направено, но бихме могли да се съобразяваме в по-голяма степен с тях и по-специално с Европейската конвенция по правата на човека. Имам предвид и осемте протокола към тази конвенция, които се считат за интегрална част към конвенцията. Още повече в светлината на пакта, че ние се стремим да влезем в европейското правно пространство, искаме да станем пълноправни членове на редица европейски институции и преди всичко на Съвета за Европа, и това бихме могли да направим единствено като съобразяваме нашето законодателство и преди всичко нашата конституция с тези стандарти.

В този смисъл ми се струва, че са пропуснати някои важни, съществени разпоредби в този проект, който е на вниманието на комисията. Имам предвид свободата на мисълта, на словото - не са в достатъчна степен изяснени, изборителното право, което е застъпено в първия протокол към Европейската конвенция по правата на човека. Също така въпросът за смъртното наказание,

който също смятам, че е много важен и ако искаме да се приобщим към семейството на цивилизованите народи, би трябвало да премахнем смъртното наказание. Тук се позовавам на втория допълнителен протокол към Международния пакт за граждански и политически права, който нашата държава подписа миналата година, макар че не сме го ратифицирали, както и шестия протокол към Европейската конвенция за правата на човека. Смятам, че този въпрос има изключително голямо принципно значение за нас. Затова напълно подкрепям предложенията в този дух.

Както казах вече, неизяснени са много въпроси - въпросите на право на собственост, въпросите на правото на сдружаване. Отново се позовавам на Европейската конвенция, член 11 и т.н.

В този смисъл аз предлагам две неща. Първото е именно да се направи систематизация, каталог и отново да се обърнем, да направим един преглед на това в каква степен проектът, който е на нашето внимание, е съобразен с международните стандарти.

Благодаря ви.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви също. Има думата г-н Неновски.

НЕНО НЕНОВСКИ: Благодаря Ви, г-н председател! Уважаеми членове на Конституционната комисия, на 11 февруари тази година в Обществения комитет по правата на човека се проведе един разговор около кръгла маса на тема "Правата на човека в проекта за нова Конституция". В този разговор взеха участие главно професионални юристи от различни организации, Юридическия факултет, Правния институт, Университета на национално и световно стопанство, Министерство на правосъдието и други. Участваха и народни представители.

Натоварен съм да доведе до знанието на уважаемите членове на Конституционната комисия при Великото Народно събрание някои по-съществени идеи и предложения във връзка с изработването на новата конституция. Тези идеи и предложения, частично или може би в друга форма, са намерили отражение в проекта на работната група, но желанието ни е да се чуе мнението на Комитета по правата на човека с оглед тези предложения да намерят място в окончателния текст на Конституцията.

Първо, в Конституцията да намери място признанието на човешката личност като висша ценност в републиката. Това ще съответствува на всеобщата декларация за правата на човека, преамбюла, абзац 5. Не става дума точно за главата, която е посветена на правата, може да се намери място на тези предложения в първата глава.

Второ, в първата глава на Конституцията да се закрепят принципите на хуманизма, като един от принципите с общо значение, върху които се гради държавата и които се признават за основни ценности в нея.

Трето, в Конституцията да намери място забраната на мъченията.

Четвърто, Комитетът по правата на човека е против смъртното наказание и предлага то да се обяви за недопустимо. Мотивите за това предложение са много. Те се опират по-специално на съвременната хуманистична тенденция, особено силна в Европа, част от която е България и в структурите на която България има стремеж да се интегрира.

Смъртното наказание не е в съответствие с правото на живот, което се прокламира в международни актове, признати от България.

Пето, сред признаците, които не могат да бъдат основание за нарушаване на принципа на равенството, да намери място и етническият признак.

Шесто, по-точно да се уредят въпросите на езика. Първо, да се каже ясно, че освен задължението да се използва българският език в държавния и обществен живот, което имат държавните органи, длъжностните лица и гражданите, използването и изучаването на българския език е и право за българските граждани, тъй като това е и техен роден език. Второ, в общ текст да се уреди възможността на гражданите от небългарски произход да изучават и ползват в съответствие със закона и майчиния си език.

Седмо, в Конституцията да намери място в подходяща формулировка всеобщият принцип на свободата в неговите два взаимодопълващи се аспекта: "Свободата на всеки е ограничена единствено от свободата на останалите" и "разрешено е всичко, което не е забранено от закона".

В предложенията на комитета има и примерни текстове, формулировки, които ще предоставим на работната група.

Да се признае първенството на международните пактове по правата на човека, по които България е страна, спрямо националния закон в случаите, когато последният е по-неблагоприятен за гражданите.

Традиционно разбираното право на молба, жалба, сигнал, предложение, да се формулира като право на петиция, което изразява по-голяма уважение към личността. Понятието "петиции" обхваща смислово както молбата, така и възражението, така и искането.

Да се формулира правото на съдебна защита на правата на човека. Примерно всеки гражданин може да предяви иск в съда срещу всеки, който е нарушил неговите права и свободи.

Правото на убежище да се свърже с правата на човека като сигурен критерий за необходимостта от предоставянето му. Примерно, република България предоставя право на убежище на чужденци, които са преследвани заради дейност в защита на международно-признатите права и свободи на човека.

В конституционния текст, посветен на образованието, да се отбележи, че то е насочено към възпитание на уважение спрямо правата на човека. Това е в съответствие с изрични положения на заключителния документ на Виенската среща на страните - участнички в съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа от 1989 година.

Да се признае изрично, че всеки, осъден по наказателно и гражданско дело, има право на жалба пред по-горен съдебен орган.

Да се гарантира с конституционен текст неприкосновеността на интимната сфера на гражданите.

Да се обяви за противоконституционен отказът да се предоставя на работа, поради произход, убеждение, политическа принадлежност и вероизповедание.

Благодаря ви за вниманието.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви също.

Сега има думата народния представител г-н Татарлъ.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: Господа народни представители, драги гости! Аз съм член на подкомисията, на Конституционната комисия и на Комисията по правата на човека и националния въпрос и имам представа за работата на тези комисии. Бих направил няколко по-общи бележки.

Първо, бих отбелязъл, че е добре когато се изработват проекти, да се посочат членовете на експертната група. Това са хора, които създават един документ, а в някои случаи стават съавтори и е добре да знаем кои са тези хора, каква е тяхната квалификация, каква е тяхната подготовка и т.н. Смятам, че това в бъдеще е необходимо да се направи.

Второ, миналият път съответният текст беше представен със справка. Мисля, че такива справки са необходими с оглед очертаване на изходните позиции.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Бяхме го решили даже.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: Нека се придържаме към тази традиция.

Трето, предлагам при изработването на проекти от експертни групи да се вземат предвид по-широк кръг от материали, да не се ограничават само с представените проекти за Конституция, но също така да се вземат предвид онези материали в другите парламентарни комисии, които касаят правата на човека. Имам предвид, примерно, че във Великото Народно събрание са постъпили два проекта за междуетническите отношения, където се засягат широк кръг от въпроси, които биха могли да се вземат предвид. А има и други материали, които биха могли да се използват.

На четвърто място, аз споделям направените бележки от повечето от моите колеги, изцяло подкрепям постановката на г-н Бахнев, на г-н Киранов, на Янаки Стоилов, на Бокова, на Неновски. Не искам да се повтарям, но ще направя една констатация, че действително представеният проект е много по-беден, редуциран, отколкото са представените проекти за Конституция. Този въпрос ще засегна във връзка с предложенията, които искам да направя.

Първо, предлагам към проекта на експертната група, към член 57, касаещ образованието, като седма алинея да се добави текст, който да предвиди изучаването на своя език на гражданите от небългарски произход. Имам предвид етническите общности.

Какво имам предвид? Имам предвид това, че експертната група не се е съобразила както с международните пактове за правата на човека, така също и с нашето конституционно развитие.

Извинявайте, но вземете Конституцията от 1947 година, член 79, в който се казва между другото: "Националните малцинства (друг е въпроса как ще ги наречем, аз не държа да бъдат национални) имат право да се учат на своя майчин език и да развиват националната си култура, като изучаването на български език е задължителност". В някакъв вариант този текст трябва да залегне в новата Конституция.

Продължавам, Конституцията от 1971 година, времето на тоталитаризма, на Тодор Живков. Останал е един текст в член 45, ал. 7: "Гражданите от небългарски произход освен задължителното изучаване на българския език, имат право да изучават своя език". Това е конституционно право. Смятам, че не бива да изпадаме в неудобни положения.

Освен това, в подкрепа на предложението, което правя, аз намирам в проектите за Конституция на г-н Велко Вълканов, който в един от членовете, член 80, ал. 4, изрично предвижда подобен текст. Тоест текста, който го има и в двете конституции.

По-нататък, в проектоконституцията на БСП, член 62, ал. 7, изрично се отбелязва: "гражданите от небългарски произход освен задължително изучаване на български език, имат право да изучават и своя език". Това е страница 7.

В проектоконституцията на Българската социалдемократическа партия, подписан от г-н Дертлиев, също се предвижда в член 11 "майчиният език не може да се ограничава или накърнява по никакъв начин" и т.н.

Както виждате, в проектите, които са представени, дадена е една разработка, която не е залегнала в проекта, който сега разглеждаме. Мисля, че експертната група не бива да си позволява такива отклонения, които фактически отхвърлят принципното положение, както на нашето конституционно развитие, така и по международното право на човека.

Второ, предлагам нов член, може би след член 58 в смисъл, че етническите общности имат право на развитие на своята култура, естествено демократическа по съдържание и народностна по форма. Смятам, че такъв текст има в Конституцията от 1947 г. и трябва да кажа, че прави чест на г-н Стоилов, че в неговия проект се предвижда подобен текст. Това е член 26, ал. 1, където се отбелязва: "всеки в съответствие със своето етническо самосъзнание е свободен да развива своята култура, да избира своето

и на децата си име, както и да използва в битовото общуване и в другите, позволени от закона случаи, родния си език".

Към това бих прибавил казаното в проекта за Конституция на БЗНС, че "официалният български език трябва да важи за държавните сфери". Аз споделям това нещо. Хората не могат да живеят без своята култура, те си имат свой фолклор, литература и т.н. Това ще бъде геноцид, етногеноцид или както искате го наречете.

Така че аз предлагам да залегне такъв текст.

И третият текст, който бих предложил, е текстът "гражданите на Република България да имат правото на свободен избор на етническо самоопределение".

Ограничавам се с тези предложения.

СОНЯ МЛАДЕНОВА: Само една реплика. Вие предложихте българският език да важи само в държавните сфери.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: Аз не го предлагам, БЗНС го предлага, а аз го подкрепям.

СОНЯ МЛАДЕНОВА: Значи ли това, че в районите със смесено население, където преобладаващото е турското, нека наречем нещата с истинските им имена, като вляза в магазин, а говоря на български език, няма да бъде обслужена, защото вие изключвате обществената сфера.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: Трябва да ви кажа, че аз съм слушал такива неща, но аз съм народен представител от район със смесено население. Никъде не съм констатирал такова нещо. Второ, в законопроекта се предлага член за междуетническите отношения, който изисква наказание за всеки, който не се съобразява с официалния български език.

СОНЯ МЛАДЕНОВА: Значи, го има признат, за да прегърнете текста, който го забранява.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: Аз имам предвид нещо друго. Аз съм съгласен, че например когато се правят общи събрания е естествено на българи и турци да се говори на български език. Понякога вие отивате в българско село с компактно турско население и там идват хора слушатели – млади и възрастни. Има хора от старото поколение, които не ви разбират нищо. В такива случаи, извинявайте, това е било и преди Девети, аз съм случая, който го е преживял и знам, когато отиват хората на съд, вземат преводач.

СОНЯ МЛАДЕНОВА: А защо? Официалният език е български и те са български граждани.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: За да има комуникация. Езикът не е играчка. Езикът е комуникация. Когато отидете при бабите, жените и трябва да разговаряте с тях и да ги убедите в нещо хубаво, положително, те не ви разбират. Аз говоря за тези случаи. Безусловно никой не отрича официалния български език. Но трябва да ви припомня, ^{и има} само тези хора, които помнят, че пишеше навсякъде, където отивате ^{се} "Тук се говори само български". Ако искате да въведем такава система.

ЧАВДАР КЮРАНОВ: И Коранът се изучава на арабски. Не го разбират, но го изучават.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: Коранът е преведен отдавна на български език.

ЧАВДАР КЮРАНОВ: Но у нас се изучава на арабски.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: Аз не съм отговорен за това.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата г-н Любен Грозданов.

ЛЮБЕН ГРОЗДАНОВ: Госпожи и господа, много от въпросите, които заслужаваха вниманието на Конституционната комисия вече бяха засегнати, дори бяха изложени мнения по тях. Няма да повтарям, но искам да подчертая някои неща и по-осезателно да поставя само един въпрос.

ВГ/ЗТ

Напълно съм съгласен с г-н Кюранов, че на миналото заседание ние уточнихме някои неща, но работната група на експертите не се е съобразила с тези уточнения. ^{Той} (Да) засегна едно от уточняванията, а именно въвеждането на подзаглавията в отделните глави за вътрешноструктурно изглаждане на съответните глави. Струва ми се, че не е спазено и това уточняване за баланса между конституционен текст принцип и детайлизиран конституционен текст. Експертната комисия, струва ми се, плаща данък или се увлича по детайлизирането на конституционни текстове, а детайлизирания конституционен текст измества законовия текст. Не дава възможност за по-подробна разработка на конституционните текстове със законна разработка. Струва ми се, че по-осезателно трябва да поставим този въпрос и следващите материали, които ще се разработват от комисията и се поднасят за разискване тук, да бъдат съобразени с това уточняване.

В почерка на комисията е да поднася разработка на главите ан блок, без вътрешна структура. Такъв е случая и с тази глава за основните права и задължения на гражданите. С оглед онова, което уточнихме миналия път, аз предлагам да се обсъди едно вътрешно преструктуриране на тази глава с подзаглавие или раздели. Кое ще се възприеме е въпрос на дискусия, но тези подзаглавия или раздели в тази глава биха могли да бъдат: "Лични права", втори подраздел или заглавие "Семейни права", трети подраздел или заглавие "Политически права", и "Икономически права", "Права в културната сфера", "Социални права", след това глава или самостоятелно заглавие "Българско гражданство" или само "Гражданство". Струва ми се, че въпросите на гражданството са самостоятелна материя, която не би могла да се вмести в материята или в съответните глави и подзаглавия за правата, както се опитам да ги изброя.

След това трябва да има една самостоятелна глава или подзаглавие "Ограничаване на правата на личността", защото без ограничаване на правата на личността при определени ситуации не могат да се изменят. Имам предвид ^{при} в обявено военно или извънредно положение. Тези ситуации дават основание за ограничаване на правата. Струва ми се, че в тази насока трябва да се има предвид, че някои от правата не могат да бъдат ограничавани със закон. Някои от тях да не подлежат на ограничаване с обикновен закон, а да имат само конституционно скрепяване. Те трябва

да бъдат изрично изброени. Такива могат да бъдат евентуално права, които би могло, без опасност за интересите на държавата и обществото, да се упражняват и при военно положение, и при извънредно положение.

Трябва да има последен раздел, който да урежда общите задължения на гражданите и личността. Общите задължения това са задълженията по отношение на военната служба, упражняване на правата не в ущърб на държавни и обществени интереси, и т.н. Това са въпроси на конкретна редакция и конкретна уредба. Аз няма да се спирам на тях.

Осезателно поставям въпроса за вътрешната структура на тази глава. Да го обсъдим, да го разискваме, да се уточним и да се спазва това нещо, а не нашите разисквания да бъдат само като общи пожелания и да ги засягаме в обсъждането на всяка следваща глава.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, г-н Грозданов. Господин Бахнев иска да направи една малка реплика.

ЮЛИЙ БАХНЕВ: Искам да направя една реплика, защото разбрах, че г-н Берон ще напусне нашето заседание, а тя е във връзка с неговото изказване.

Искам да направя едно уточнение. Когато говорих не съм казал, че трябва да възприемем термина "малцинства" и да го запишем, макар че не съм го поставил като условие, и дори не съм казал, че трябва да запишем "колективни права", тоест на общности или, а казах че трябва да запишем или и двете, или да избираме. Никога не съм ги отграничил едно от друго. При това уточнение трябва да кажа, че въпросът дали това е право на общността или на индивида е много тясно свързан. Например, в културата, езика и дори религията това право не можеш да го използваш сам. Ти трябва да бъдеш в съдружие с други. Затова в член 27 на Пакта се казва "индивидуално или заедно с други подобни на тебе или по етнически произход, или по етническо самосъзнание, или по религиозни убеждения и т.н.". Следователно, това са неща, които не е необходимо да определяме или разграничаваме в Конституцията. Въпросът е не само за признаване на тези права, а и за осигуряване на тяхното ползване.

Другият въпрос, който е по-сериозен и беше засегнат от г-н Берон и г-жа Младенова е за разделението на нацията, и след това въпросът за националната сигурност. Ще ви кажа,

че всичко което мислим и предлагаме да залегне в нашата Конституция е с оглед не на разделението на нацията, а за обединението ѝ. Тя достатъчно е била разделена по този признак от така наречения възродителен процес. Ние трябва да се спрем на общочовешките ценности, на уважението на достойнството, а уважението на равноправието и достойнството води до признаване и на тези права като майчин език, свой език. Трябва да ги признаем. Това само ще допринесе за укрепване на нашата национална сигурност.

По въпроса за националната сигурност искам да отбележа само един аспект. Това ограничение е избегнато в сегашния проект. То е съществувало в международните документи и в някои други проекти за Конституция. То може да присъства, но трябва да бъде обяснено, дори в Конституцията, че не просто със закон, аз съм съгласен с този, който критикува, че всичко може да бъде ограничено със закон, но трябва да ^{се}определи какво именно може да застраши националната сигурност. Ако правим такова ограничение то всеки гражданин на републиката трябва да има съзнание, че това е и в негов интерес. Общото трябва да бъде и мое. Когато аз гласувам за вас, аз гласувам и за себе си, защото аз вярвам, че вие сте добър човек и ще ^{ме}представлявате. Ако гласувам за военната служба, то ^е, защото живея в тази страна дълги години, или се връщам към идеята на Жан Жак Росо, която спомена един колега.

Накрая искам да защита проекта от това, което каза г-жа Бокова. В проекта е казано в член 62, че могат да бъдат ограничени права по член... Аз се присъединявам към нея, че ние трябва да знаем какви ще бъдат тези членове. Тоест, какви права не могат да бъдат ограничавани.

Благодаря.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, аз също. Има думата народния представител г-н Калин Димитров.

КАЛИН ДИМИТРОВ: Нямах намерение да вземам отношение на днешното събиране, но съм провокиран от изказванията, които станаха около смъртното наказание, което е регламентирано в член 29 от проекта, който се предлага ^в тази глава, като се допуска само при особено тежки престъпления към личността.

От господин Паси и други, които се изказаха след него, доколкото си спомням г-жа Бокова и проф. Неновски, се разви тезата да се предвиди в Конституцията недопускане на смъртното наказание. По думите на г-н Паси вече има консенсус във Великото Народно събрание и останах с впечатление, че е едва ли не предрешено да отпадне смъртното наказание, като се мотивира, че 228 народни представители са подписали проект за изменение на сега действащата Конституция. Бих се съгласил, че действително има постигнато съгласие при условие, че Конституцията се приема не с квалифицирано мнозинство, а с обикновено. Както знаем, Конституцията не се приема с обикновено мнозинство.

Споделям съображенията на г-н Паси и другите. Те са хуманни, но ме притеснява един друг факт. При такова решение ние поставяме в привелигирано положение една, макар и малка засега, дай Бог за в бъдеще също да бъде малка, част от граждани на България. Имам предвид убийци и то, преди всичко, умишлени убийци. Ние ги поставяме в привелигирано положение в сравнение с други граждани на нашата страна. Когато ставаше въпрос за подписване на този проект за изменение на Конституцията, г-н Паси предложи да го подпиша и аз, но отказах. В моя избирателен район преди известно време съвсем безцеремонно в гранична застава, този факт е познат, бяха разстреляни умишлено четири души. Убиецът избяга в Гърция. Значи ли това, че тези мъже и жени, които останаха и търсят съдействие от Президентството и Народното събрание да се върне престъпника и се търси най-тежкото наказание, нямат право. Така че аз не споделям такова категорично становище, което се развива, обезателно да заложим в Конституцията отмяна на смъртното наказание.

Поддържам смъртното наказание да се допуска само в особено тежки престъпления против личността в член 29, ал. 2. Дори бих подкрепил и предложение да се регламентират по-подробно кои именно престъпления против личността се имат предвид. Споменах за предумишлените убийства, а специалистите по наказателно право могат да се произнесат за какви други става въпрос.

Що се отнася до общите дебати, които стават тук в комисията, по тази глава от проекта за Конституция на нашата страна, оставам с впечатление, че тук се налага линия на много подробно регламентиране на правата, а по-малко задълженията на гражданите в нашата страна. Има опасност, според мен, да

отидем в неправилна посока. Да регламентираме в главата на Конституцията правата и задълженията на хората, които би следвало по-нататък да регламентираме със съответни закони. Що се отнася до с^Тремежа международни споразумения да намерят по-подробно регламентирани в нашата Конституция, тук някои подхвърлиха на шега, и може би имат основание, при това положение няма ли да е по-добре към тази глава от Конституцията на нашата страна вместо да развиваме тези споразумения, към които сме се присъединили, да ги приложим към нашата Конституция и така да процедираме.

В заключение искам да кажа, че трябва да имаме предвид, че приемаме, първо, Конституция на Република България. И второто нещо, което трябва да имаме предвид, е, че тази глава е от Конституцията на Република България, а не приемаме никакви международни спогодби и споразумения.

Благодаря.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, г-н Димитров. Има думата г-жа Кирчева.

ЕЛЕНА КИРЧЕВА: Благодаря, че получих думата. Когато човек се изказва накрая има възможност да бъде облагодетелстван от тези, които са се изказали преди него и са изказали неговите мисли. Благодаря на г-жа Бокова, която макар и да не е член на Конституционната комисия, и както тя казва, че присъства за първи път тук, че веднага схвана и изрази и моето, като член и то зам.-председател на Конституционната комисия, становище, че ние процедираме по един малко странен, меко казано, механизъм.

Не съм присъствала на заседание на ръководството на комисията, когато е взето решението за този начин на процедиране. Аз имам чувството, за втори път днес, че се намирам на научен съвет, на който ние обсъждаме качествата на представения ни от експертна група, от кого и как определена не знам, проект. След това г-н Миланов, уважавам много членовете на експертната група, към някои от тях имам лични добри чувства, взе думата и си защити проекта колко е хубав. Ако продължаваме да работим по този начин аз питам: като Конституционна комисия кога ще стигнем до проектите, внесени от различните политически сили? И защо е тази загуба на енергия на експерти от високо ниво да правят, сега вече разбирам, че е десети, друг проект, абсолютно разминаващ се с проектите, внесени от политическите сили?

Ако бихме имали експертна група, ако би съществувала такава, тя би имала смисъл, и аз подкрепям г-н Грозданов и Кюранов в този смисъл, само ако тя, на високото експертно ниво, на което са нашите уважавани колеги, ни представи обобщен вариант, това, което каза и г-жа Бокова, на принципите, които са безспорни и признати в международни актове, и се съдържат в проектите на различни конституции. Ако тя ни представи по-обобщено каталог, в случая на човешките права, ако ни представи принципите, ще стигнем до местното самоуправление.

Повтарям, не виждам смисъла да обсъждаме един девети, десети или енти проект, или отделен проект от тези, които стоят пред нас. Ето проекта на БЗНС и аз твърдя, че той е най-добрият. Понятно е защо го твърдя и това ще твърдят всички останали. Ами личните вносители, ами господата народни представители, които са внесли проекти? Кога ние ще работим по същество? Затова аз много моля, ако Конституционната комисия не е в състояние да се събере, да се събере ръководството и още сега и да установи механизма на работа при обсъждането на Конституцията. Механизмът на евентуалното участие - под каква форма, по какъв начин и с какви задължения, защото правата и задълженията са взаимно обвързани, и предполагам, че всеки труд е възмезден и трудът на експертите също е възмезден, по какъв начин те ще ползват работата на Конституционната комисия? Иначе това е излишна загуба на енергия, която няма да доведе до бързо^{ТО} приемане на общ проект на Конституцията.

Дано не съм била много остра. Опитах се да изразя мнението си по възможно най-мек за мен начин. Приканвам ви да процедираме по друг начин.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата г-н Цоню Данев.

ЦОНЮ ДАНЕВ: Имам проекта от сутринта и не можах да направя систематизирани бележки. Затова съвсем разхвърляно ще кажа нещо, което съм успял да скицирам.

От изказалите се досега, както и преди да ги чуя, аз поддържам мненията, че главата за правата на гражданите трябва да бъде непременно разделена най-малко на 3-4 раздела. Моите раздели са: "Граждански отношения", "Икономически отношения" и "Политически отношения". Искам да направя забележка на всички, които са участвали при изработването на миналия и сегашния проект, че се четат сурови заемки от чужди конституции. Господа, при

изготвянето и приемането на един конституционен проект е нужно в някаква степен участващите да имат конституционни познания по въпросите, а не да се правят сурови заемки. Защото в главата за правата и задълженията на гражданите, после ще възникне този въпрос и за държавното устройство и съответно по компетентностите на върховните конституционни органи, трябва да има съвършена съгласуваност на функции и компетентности. Нещо, което от една повърхностна справка или заемка от чужди конституции не може да се постигне.

Като се имат предвид събитията след 9 юни 1923 г. и тези след 19 май 1934 година досега препоръчвам, минавам към позитивни добавки, в член 36 от проекта накрая да се добави израза "които в никакъв случай не почиват на политически съображения". Казва се, че всеки има право свободно да избира своето местожителство и да се придвижва на територията на страната, като се съобразява с установените от закона условия, които в никакъв случай, добавям аз, не почиват на политически съображения, или по-точно не могат и не трябва да почиват на политически съображения. Граматиците трябва да уточнят дали да бъде не могат, не бива, или не трябва.

Член 39 декларира, че всеки има право да изразява мнение и да го разпространява чрез слово, писмено или устно, звук или изображение. Аз го намирам за много декларативен, много общ и непълен. Бих предложил, ако това е позволено, част от моя текст по този въпрос. Член 21: "Гражданите имат право свободно да изразяват мислите си устно, писмено и с всички други начини на разпространение на мисли. Печатът е свободен, цензурата и всяка друга предварителна мярка са забранени. Всички пречки относно ползване на хартия, печатане, издаване и разпространяване на печатни произведения са забранени и се наказват. Когато писателят е познат и живее в страната издателят, печатарят или раздавачът не се преследват". Искам да обърна внимание, във връзка с последния текст, че търновските учредители приведоха френското "ou" с "или" и досега в Търновската Конституция съществува едно групажно преследване на изброените категории. Освен това, последната дума завършва с "преследват", което препотвърждава групажното преследване на всички изброени категории. "Законът определя начина, по който се представят сведенията за финансовите източници на периодичния печат". И нещо по-оригинално, което ми се

струва; че не съм чул в другите проекти: "забраняват се печатни произведения, зрелища и всякакъв род манифестации, които противоречат на добрите нрави". Законът определя мерките, които предпазват и пресичат нарушенията. Това бих искал да кажа по този текст.

Член 42. "Българските граждани имат право да участват в управлението на страната както непосредствено, така и чрез свободно избрани представители". Този текст напълно трябва да се отдели от следващия, защото има съвсем различно съдържание по предназначение.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Господин Данев, няма ли да бъде по-целесъобразно да изразите по-принципно становище, а конкретните си предложения по текстове да дадете в писмен вид. Разбира се, те ще имат същото значение, както и ако са прозвучали устно.

ЦОНЮ ДАНЕВ: Ако имах проекта вчера, щях да ви дам и писмено бележките си.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Господин Данев, ще направите това в течение на днешния и утрешния ден. Комисията ще ви благодари.

ЦАНЮ ДАНЕВ: Освен това, аз не виждам никъде точни позитивни текстове относно социалната солидарност на гражданите към държавата и на държавата към ^{професионалите} държавата. По отношение на претърсванията моят текст гласи: Член 15, ал. 2 "претърсван^ие на нощно време от 20 часа до 07 часа са забранени, освен в случай на заварено престъпление".

Не виждам текст, който да забранява телесни и душевни мъчения. В моя проект член 23, ал. 4 гласи: "Телесни и душевни мъчения се забраняват. ³Задържане в помещения, които не са предназначени за тази цел, съобразно предписанията на закона и при условия вредни за телесното и душевно здраве се забраняват". Препоръчвам също член 25: "за всяко действие на длъжностни и частни лица с цел да се отнемат напълно или частично предвидените от Конституцията права, като свобода на словото, печат, събрание, митинги, манифестации и право на свободно организиране, върховните конституционни органи отговарят наказателно пред Конституционния съд, а другите пред общите съдилища по предвиден от закона ред, престъпни деяния и наказания".

Относно профсъюзите ще прочета предлагания от мен текст, без да го обосновавам. Член 34 "Републиката гарантира учредяването на свободни и независими профсъюзни организации.

Те са задължени да се регистрират в местните или централни учреждения, съгласно предписанията на закона. При регистрация на професионалните организации се изисква вътрешната им организация да бъде положена върху демократична основа".

Относно тяхната стопанска инициатива аз препоръчвам, по моя текст член 36, ал. 2 "Частната инициатива не може да се развива в противоречие с обществения интерес и така, че да накърнява безопасността на гражданите и обществото и свободата или човешкото достойнство". АLINEЯ 3: "Законът определя средства, чрез които обществената и частна дейност може да се съгласуват с обществения ред". Този текст дава възможност на бъдещи мнозинства в следващите народни събрания да провеждат умерена социална реформаторска дейност. Не виждам как би могло да стане това без него.

Относно правото на гражданите да се обединяват в политически партии искам да напомня мнението на виенския професор Ханс Келзен, или по-точно неговата дефиниция за демократично общество. Възпроизвеждането ми е съвсем произволно: "Демокрацията има там, където функционира по закон най-малко една опозиционна политическа партия". Моят текст относно политическите партии на член 40 се състои в следното: "Всички граждани имат право свободно да се обединят в политически партии, за да съдействат по демократичен път за определяне на националната политика. Не се допуска образуването на политически партии върху етническа или религиозна основа". Последната алинея на същия член гласи: "Забранява се всякакъв израз в подкрепа на определена политическа партия за всички държавни служители".

Да ме извини г-жа Кирчева, но ще направя една малка бележка и допълнение. Тя каза, че проектът на БЗНС "Янко Забунов" в нейните представи е най-съвършен. Аз бях в Габрово и представители на двете политически партии - оранжевата и зелената казаха, че никъде не съществува такъв текст, в никой от конституциите, и не би могъл да съществува, че правителството се намира под контрола на президента на републиката или под контрола на Народното събрание. Това е една съвсем въображимо вмъкната формулировка, която съвсем не съдържа никаква конституционна съобразност с компетентностите на институциите, които да водят до равновесие, сътрудничество в името на държавните цели. В това отношение текстовете трябва и могат да бъдат от съвсем друго естество.

Благодаря ви за вниманието.

ЕЛЕНА КИРЧЕВА: Благодаря на г-н Данев за бележката. Като вмъкнах, че е най-добър, аз исках да подчертая, че Конституцията се прави в резултат на събирането на политическите сили. Исках да подчертая, че ако бих била аз щях да имам пристрастие. Това не означава, че вие сте длъжни да се съобразявате с моето мнение. Но това е маниера на работа. БСП ще каже, че техният вариант е най-добър, БСП, че техния, и затова трябва да работим върху тези проекти, а не върху един девети проект на експертна група. Това беше смисъла.

ЦОНИУ ДАНЕВ: Същата забележка отправих на един от участниците, на който слушах лекциите.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря ви. Има думата г-н Растажки.

ХРИСТО РАСТАЖКИ: Ще се ограничи само с някои кратки бележки по отделни текстове, които имат отношение към военната служба и отбраната на страната.

В член 38, ал. 5 предлагам след думата "религиозните" да се включи "религиозните и идейните убеждения" и текста следва "не са основание за отказ да се изпълняват задълженията, установени в Конституцията и законите". Практиката показва, че освен по религиозни съображения понякога и по други причини - пацифистични, монархични и т.н. да се откаже изпълнение на задължение за военната служба. Така че ние считаме това допълнение за необходимо.

Предлагаме в член 65, където се третира въпросите за задълженията на гражданите към военната служба, някои изменения. В член 65, ал. 1 защитата на отечеството е, добавяме "върховен дълг". Това съществува и в настоящата Конституция и Закона за всеобщата военна служба. Считаме, че дългът на военнослужещия има върховен характер и трябва да се подчертае с прилагателното върховен.

Второто изречение "измяната и предателството" би могло да се изведе като втора алинея, това е правно-технически въпрос, на същия текст, защото мислим, че няма връзка между двата текста.

Към сегашната ал. 2 предлагаме нова редакция, в която считаме, че следва да се подчертае, преди всичко, всеобщия характер и задължение на гражданите към военна служба. Предлагаме следния текст: "Военната служба е задължителна за всички български граждани, като редът и условията за изпълнението ѝ се уреждат

със закон". Акцентираме върху задължителния характер, тъй като това не се подчертава сега в текста. Това е абсолютно необходимо и е в интерес на националната сигурност.

Имаме и два други текста, чието систематично място, може би, не е в този раздел, но имат отношение към отбраната на страната и принципите, върху които трябва да се изгради нашата Конституция. Считаме, че е необходимо, не зная в кой раздел, да се подчертае "Република България изключва войната като средство за разрешаване на каквито и да е спорове с други държави". Това съответства на Устава на ООН и мисля, че издига престижа на нашата страна, като миролюбива страна и подчертава отбранителната ѝ доктрина.

Освен това е необходимо да се подчертае, че в случай на участие във въоръжен конфликт за защита на териториалната цялост и независимостта на страната, Република България строго ще спазва разпоредбите на международното хуманитарно право. Мисля, че това също е текст, който издига престижа на нашата страна. Показва, че ние неслучайно сме подписали Женевските конвенции и двата протокола, които приехме, но може би систематичното му място не е тук. Тъй като се засягат въпросите на отбраната може да намери място някъде в по-предните раздели.

Това е, което имах да кажа.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Давам думата на г-н Любен Кулишев.

ЛЮБЕН КУЛИШЕВ: Уважаеми г-н председател! Имам една предварителна бележка от името на групата експерти. Ние току що помежду си разсъждавахме дали няма да е по-добре първоначално уважаемите членове на комисията за обменят мненията си за достоинства и недостатъците на внесенния проект, а след това групата експерти да внесе свой проект. Това предоставяме на Вашата преценка. Няколко съображения на вниманието на уважаемите членове на Конституционната комисия. ~~Този~~ ~~Раздел~~ ~~от~~ Конституцията е именно този, който най-непосредствено е свързан с международните задължения на страната, с международното право. Именно затова, както тук основателно се изтъкна, ние, експертите, са положили особени грижи (а това фигурира и в различните проекти) отделните права и свободи да бъдат съобразени с международните стандарти.

В това отношение бих искал да направя, да изкажа, една бележка, във връзка с няколкото упрека, които бяха отправени за липсата на системност, на систематичност в дадения проект. За всеки, който внимателно прегледа проекта, е ясно, че той е логично подреден. Всъщност, в първоначалните варианти подзаглавия фигурираха. Ние ги магнахме след като преценихме, че вероятно и в другите раздели няма да има подзаглавия и при това положение не е уместно само в този раздел да има подзаглавия. Структурата, която проектът следва, е подреждането на правата и е направено с пълно съответствие ~~на~~ подреждането на правата в пактовете. Подзаглавията биха могли да бъдат следните:

Първо - "Общи разпоредби". Това са между член 26 и чл.28. Тук са обхванати въпросите по общите принципи, въпросите за гражданството, въпросите за чужденците.

Вторият подраздел - "Граждански и политически права" - от чл.29 отива до чл.46 на стр.7.

Трети подраздел - "Икономически, социални и културни права" - от чл. 47 до чл. 59 включително.

Четвърти подраздел - "Гаранции за упражняването на правата на гражданите".

И последен, пети подраздел, "Задължения на гражданите". В това отношение аз призовавам по-внимателно да вникнем в проекта, ДП/НП

за да се види, че има една структура и тази структура отговаря на ⁴пореждането на международните стандарти в съответните международни документи.

Други въпроси, които възникнаха и на които накратко искам да се спра, с оглед да ги имате предвид, ^{са:} Първо, тук има една трудност, която може би не е напълно преодолима, нито в този проект на експертите, нито в другите проекти, които са внесени. Става дума за това напълно да се разграничат и много ясно да бъде, по възможност, какви са субектите на отделните права и свободи. В едни случаи тези субекти са гражданите, в други случаи това са чужденците, в трети случаи - това са всички, които са под юрисдикцията на българската държава, значи граждани, чужденци ... (като казвам "чужденци" имам предвид и апатритите, лицата без гражданство).

Важен въпрос, на който се направи опит да се даде някакво разрешение, това е въпросът за ограниченията на правата. Съвършено ясно е, че всички права не са абсолютни. Много от тези права могат да бъдат ограничени във всяко време с Конституцията и или със закон, а в редица други случаи, в случай на война и на извънредно положение, също може да има ограничение на правата. Това нещо е предвидено и в Международния пакт за гражданските и политическите права.

Относно гаранциите за упражняване на правата ви обръщам внимание, че тук основателно се обърна голямо внимание на това - тези гаранции тук не са изброени изчерпателно и всички не са в тази глава. Тук трябва да се гледа малко по-широко. Така например, гаранции за упражняването, за спазването на правата, е обстоятелството, че тази материя за правата на човека (и това произтича от други раздели на Конституцията) е конституционна и законодателна материя. Не може с подзаконови актове тук да се изменят нещата. Друг въпрос е въпросът за съдебната защита. Съдебната защита тук да има само едно принципно положение. Тя е уредена другаде. Тя включва не само чистите съдилища, а тя включва и административните съдилища. Тук се включва и въпросът за конституциосъобразността, въпросът за Конституционния съд - въпрос, който също другаде е уреден. Също така става дума и за извънсъдебните средства.

Накратко, преминавам към въпроса за ограниченията - въпрос, който е важен. Ограниченията могат да станат по два начина - единият начин е със закон и трябва да ви кажа, че въпросът за ограниченията е много подробно регламентиран в международните пактове. Експертите прецениха, че не е уместно, както е в Международния пакт на гражданските и политическите права, почти след всяко право или всяка свобода да се вписват и отделните ограничения. Ние предпочетохме това нещо да стане с една обща формулировка. Един първоначален вариант беше да се каже в чл.59, ал.1: "Ограничения на правата и свободите в рамките, допустими от Конституцията и международните задължения на страната могат да бъдат въведени само със закон." В крайна сметка ние стигнахме до извода, че е напълно достатъчно това, което е казано в чл.26, ал.2: "Конституционните и законови разпоредби за правата и задълженията се прилагат в съответствие с всеобщата декларация за правата на човека и с международните договори и споразумения, по които България е страна. Това ясно означава пряката приложимост на тези международни договори, пряка приложимост, която е предвидена и в общата част, а заедно с това пряко приложение са и ограниченията, които са предвидени в съответните международни актове.

Това са бележките, които исках да направя. С внимание изслушахме бележките. Благодаря за вниманието.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата г-н Асен Цанков. Господин Цанков е един от авторите на проекта за Конституция на Българската социалдемократическа партия и е посочен за експерт от името на партията в тези заседания.

АСЕН ЦАНКОВ: Уважаеми народни представители, уважаемо председателство! Аз ще бъда съвсем кратък, защото ако река да се впускам да критикувам текстовете, така, както са дадени, редакцията им търпи много голяма промяна и ще трябва да мине време, много време. Редакцията и на първия проект не ми харесва но аз искам да подкрепя г-н Чавдар Кюранов, а и моето впечатление е такова, че ние нямаме фундамент, нямаме основа, от която да тръгнем. В това отношение г-жа Кирчева е права. Позволете ми да ви обърна вниманието върху няколко заглавия, а пък нека коми-

сията да се занимава с тази работа, да реши дали тези заглавия заслужават да бъдат обсъждани. Според мен, ние трябва в нашата Конституция най-напред да сме наясно каква е формата на нашето управление. Оттук трябва да тръгнем. Това е елементарно нещо. Ние трябва да кажем какво представлява. Това е като основна глава, за него няма какво да се мотивирам, мисля че говоря на български език, вие сте интелигентни хора и разбирате за какво става дума.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Това беше миналия път.

АСЕН ЦАНКОВ: Аз не съм чул. Аз бях миналия тук, но тук не стана дума за такова нещо, затова, какво трябва да влезе в нашата Конституция, с кои глави ние трябва да се занимаваме...

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Това е уточнено.

АСЕН ЦАНКОВ: Формата на нашето държавно устройство - това е втората глава. Оттук нататък вече идва много важният момент, скъпи народни представители, това е каква е структурата на властта в България. Каква структура ще бъде установена оттук занапред. Оттук следва една глава, която предлагам (не зная дали съм прав) но в тази глава да се разгледа компетентността на властта: точно, стриктно, категорично, без никакви двусмислия. Повтарям, за компетентността на властта. Естествено е, че според мен трябва да има една глава, в която да бъдат систематизирани отношенията между органите на властта. Оттук нататък вече идваме до правно положение на гражданите и ще разглеждаме всички тези случаи, които сега се разказват и имат много важен момент. Разбира се, накрая, според мен, идваме до символите на нашата държава. Това е една форма, която би могла да бъде възприета, ако комисията се съгласи с това нещо.

Миналия път ми се дадоха два материала, едното беше справка, а другото беше проект на конституция. Направи ми огромно впечатление (не ми се сърдете за дребнавостта, аз наистина съм дребнав човек и затова съм остарял толкова много), но на мен ми направи впечатление, че в едно учреждение, каквото представлява Великото Народно събрание, пише: глава първа на Конституцията "Основни положения". В справката пише: глава първа "Общи положения Кое е вярното?

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Много сте прав.

АСЕН ЦАНКОВ: Кое е вярното? "Основни положения" е едно, а "Общи положения" е съвсем друго. Оттук нататък започва да се ... не ми се сърдете за дребнавостта, но това е характерно. Означа, че хората които са се занимавали и които са преписвали, не са си свършили работата като хората. На мен ми направи огромно впечатление това нещо.

Тъй като моята партия, БСП, ме предложи да представлявам партията в експертния съвет, аз смятам, че моята работа ще бъде много по-полезна не да присъствувам на тези заседания, а да присъствувам на заседанията на предварителната комисия ...

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Там, където се готви?

АСЕН ЦАНКОВ: Да, където се готви, за да кажа всичко, което мисля във връзка с нашата Конституция.

Обръщам се към всички народни представители - имайте предвид, че в нашите текстове не бива да има никаква двусмисленост. Разберете го добре. Изреченията ви трябва да бъдат кратки, да бъдат ясни и никакво място за тълкуване, ако искате да имаме Конституция. Като правим закони можем да си ги правим както ги правим въобще, но Конституцията трябва да бъде стриктна, точна, категорична и всеки като прочете изречението да му стане ясно за какво става дума. Никакво повествование не трябва да има в нашите текстове за конституцията. Благодаря ви за вниманието.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, г-н Цанков. Думата е на докладчик^а, г-н Вълканов. Приключваме за днес. Накрая аз ще направя едно повече организационно разсъждение. Преди г-н Вълканов има думата г-н Цоню Данев.

ЦОНЮ ДАНЕВ: Съществуват категории в предложения проект, текстовете са подразделени по степен. Аз препоръчвам категорично този раздел да се раздели на глави, най-малкото заради това да се намират лесно текстовете, които човек трябва да локализира. Ако експертната група сметне, че това е целесъобразно, моля да го има предвид, защото тук имаме 20 члена с 40 алинеи - всичко 60 и никаква разграфировка. Трудно се намира това, което трябва да търсиш. А иначе ще знаеш в икономически отношения ли, в граждански ли, в политически ли и лесно ще го намериш. Благодаря.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, г-н Данев. Имате думата, г-н Вълканов.

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ: Колеги, намирам, че това обсъждане беше много полезно, както и винаги досега. Всички бележки безусловно ще трябва да бъдат взети под внимание. Що се касае до системата, струва ми се, че тя е налице, но може би ще бъде целесъобразно да внесем някакви наистина подраздели със съответни заглавия, които да очертаят, всъщност и външно системата сега. Съвършено целесъобразно ми изглежда ние да обособим в самостоятелен раздел разпоредбите, които се отнасят до гражданството и след това вече раздели за отделните видове права на гражданите. Мисля, че е съвършено оправдан този стремеж да разширим каталога на основните права на гражданите като насочим своето внимание към някои други международни пактове, както и към някои конституционни актове на други страни. Вероятно вие сте забелязали, че всички пактове отразяват едно усреднено отношение към правата на човека, а нашата Конституция би трябвало, според мен, да бъде над това усреднено равнище в системата, в отношенията на правата на човека. Бих препоръчал на всички, които ще работят по този раздел, да положат усилия да излезем над осредненото равнище.

Намирам за съществен пропуск, казах това предварително, че някои основни принципи в системата на правата на човека тук не намериха своето място. Безусловно необходимо е ние да ги отразим.

Може би някои от нашите колеги в експертната група са изхождали от това, че част от тези принципи са закрепени в други раздели. Да, зная това, но тяхното място ми се струва че по-скоро е тук.

Накрая ще си позволя да взема отношение към въпроса за отношението между конституционна разпоредба и разпоредба на закона. Тук вече няколко души говориха по този въпрос. Искам да отбележа, уважаеми колеги, значението на Конституционната уредба.

Конституционната уредба има значението на една висша гаранция за правата на човека. Вие искате тази уредба да бъде не толкова детайлна, но аз искам да подчертая, че тъкмо детайлната уредба може да спаси ограничението на правата на гражданите, ограничението, което може да последва със закон. Само дотолкова, доколкото изрично е записано в Конституцията, определено право, само дотолкова то вече по-нататък няма да може да бъде ограничавана от закона. Ако вие искате да се запазите от една некоректна агресивност на законодателя - разширявайте в съответен обем конституционната уредба. Естествено, тук трябва да се намери мярката. В това отношение, естествено, аз не мога да бъда съгласен с колегата Грозданов, който разви една точно обратна теза.

И накрая, вече не по съществуващото на въпроса, който обсъждаме, по начина, по който се работи, по стила. Опасявам се, че колегите, които направиха критични бележки в това отношение, са съвършено прави. Досега ние не работихме добре. Конституционната комисия трябва да вземе съответно отношение и да даде точни указания на експертната група. По моя представа нещата трябва да се развият по следния начин. Когато се изработва един проект всички съвпадащи разпоредби на отделните проекти трябва да намерят своето място, безусловно. Отдолу да се посочи в скоби, че това е текст от тези и тези проекти. Там, където има отклоняващи се разпоредби, те трябва да се дадат изрично, като пак се посочи, че това е разпоредба, взета от проекта за Конституция на тази или тази политическа сила или на този депутат. По този начин ще имаме пълен каталог на всички права, които се предлагат и тогава конституционната комисия ще може да избира между 2-3 и повече решения, а сега, всъщност ние имаме само едно решение и за да можем да се ориентираме трябва да правим справка по тези проекти, които са ни представени. Безкрайно трудно ще бъде това. Аз бих предложил този метод на работа и ще го поставим пред ръководството на конституционната комисия.

Благодаря ви за вниманието.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви.

ДП/МД

Ние приключваме днешния работен ден на Конституционната комисия. Няколко неща трябва да се имат предвид, те естествено произтекоха от това, което се каза. Да не забравяме, че ръководството на комисията ще остане непосредствено след като се закрие това заседание, заедно с основната експертна група. Не правим това, което решихме. Каза се, че след разискването на една материя тук, със стенографския протокол в ръка, под ръководството на ръководителя на съответната подкомисия, започва един щателен анализ на всичко, разлистване на проектите за Конституция, които са депозирани, участвуват и други експерти по тази материя, миналият път бяха изброени на един лист. Това очевидно още не е направено. Добре че не е направено, защото ако беше направено, можеше да бъде направено лошо. То не може да се бави. Нали трябва проектът в края на този месец да влезе в парламента? Ако чакаме в тази сряда и след това - в следващата и по-следващата да преминем цялата материя и после да се занимаваме с отделните глави - няма нито календарно, нито парламентарно време.

Ето защо, крайно време е ръководителите на съответните подкомисии, това, което е минало във време, което вие ще си определите, трябва да се работи така. Написахме хората, а те изобщо не са канени, вие не ги и знаете. Това беше по повод на това, което мина.

За другото, напред. Експертите живеят с чувството, че са автори, а че не са експерти. Това е нещастieto на тази комисия. Тук има 10-12 проекта. Главната работа на експертите (и това се реши) - да извлекат най-старателно повтарящи се текстове по материи, разлики, сравнения, да се напишат и на базата на това (ако те искат да правят един проект) да направят един обобщен проект и тяхната квалификация може да съдействува като каже „по този проблем или по този текст това и това е казано близко в другите конституции, ние, експертите X и Y предлагаме това като нещо по-добро“. В един анонимен материал, който всички вече разкриваме, че е само на експертите, това не е добре. То не е добре, защото комисията няма намерение да дава на откуп Конституцията на експерти, отговорността на тези парламентаристи и другите трябва да улесняват работата на комисията по най-квалифицирания начин, защото сега, когато експертите прибавят

един собствен проект, който може би е най-много за уважение, всички други се елиминират. Даже няма една справка кое от къде е взето, ако това е направено. Тогава каква гаранция има и за комисията, че тук всеки собствения си вкус, собствената си материя, собственото си убеждение не го привнася?

Мисля, че това беше ясно и миналия път. Как то трябва да се преодолее, ние ще го уточним като останем сега. То е много просто. Когато докладчикът тук, ръководителят на съответната подкомисия, вземе работите в свои ръце и в организационен план. Ето, например, надявам се, че г-н Ганев чува поне това, идният път той е докладчик тук - сряда - "Висши държавни органи", това е разделът, той е ръководител на тази подкомисия и евентуално да се прецени (сега ще видим това) дали не е "Конституционен съд", който наистина се включва при едно от разбиранията в тези висши държавни органи. Тогава докладчик ще бъде съответно и г-жа Снежана Ботушарова. Това означава, че г-н Ганев отсега нататък, на базата на собствените си разбираня и на неговата подкомисия, непрекъсната работа с експертите, ще поиска това отграничаване, тази селекция от другите проекти. Ето ги експертите на другите проекти, поканете ги и тях. Някои от тях са направили даже това сравнение - взели са от всичките проекти (ето го г-н Григоров, преди малко гледахме това), така трябва да върви. От гледище на начина, по който се работи (поне на хора, които се занимават със закони и са юристи, е пределно ясно.

За миналото време, за тази материя, която мина. Аз благодаря за съвсем толерантния подход на председателя на подкомисията, г-н Вълканов. Вие ще видите стенографския протокол, много внимателно чухме и краткото изложение на г-н Неновски, то сумира и колективно изразени гледища на това събиране, но това, което тук се подчерта за правото на труд, разсъжденията на г-жа Ананиева за пределите на ограниченията на правата от страна на държавата и обратно, за нужното държавно действие, за гарантирането на тези права - това са едни принципни неща.

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ: Става дума за това да се ограничи законодателят, да не прави каквото си иска в тази област.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Много голяма отговорност стои пред тази подкомисия около проблемите на малцинствата, защото тук

доколкото чух, някои говорят не само за правата на отделни хора, които принадлежат към едно или друго малцинство, не го наричам национално, а се говори за "колективни права на малцинството", за права на малцинството като цяло, като група - това, което далеч не е преодоляно не само тук, но и вън от тази страна.

На мен ми се струва, че още утре стенографски протокол да бъде готов, да се сядат и да се работи в събота, неделя, понеделник - тук, посещението на избирателни райони не може да бъде нито оправдание, нито ангажимент, който е приоритетен за членовете на Конституционната комисия. Моля ви, това да се има предвид - Организирайте подкомисиите си сами, но ги организирайте реално. Правете, ако искате и среднощни заседания, госпожа Ананиева, но ги правете. Ние чакаме и тук комисията като цяло трябва скоро да може да гледа новото издание на една материя, която е минала през една такава дискусия.

НОРА АНАНИЕВА: Имам един процедурен въпрос. Аз възприемам препоръката за среднощните заседания ...

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Тя е обща.

НОРА АНАНИЕВА: Тъй като я адресирахте лично към мен, не зная как си представяте, че мога някоя нощ да събера господата Лилов, Дертлиев, Берон, Доган и Виктор Вълков, които са членове на моята подкомисия...

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Зависи къде ще ги поканите....
(Смях и оживление в залата)

НОРА АНАНИЕВА: Процедурният ми въпрос е свързан с искането в момента да ми се съобщи колко членове на Конституционната комисия присъствуват. Защото се опасявам, че ние обсъждаме и високо ценя дейността на експертите, на експертно равнище, с активното участие на експертите, с тяхната честна работа по проектите, но и главно сега с тяхното участие. Ние отделихме срядата за Конституционната комисия, но бих казал, че тези заседания, ако те не са в съответния състав, не са легитимни и така, както Вие си представяте, че в края на месеца ние ще внесем в пленум проект, преди да е минал през Конституционната комисия, това е една доста илюзорна представа. Мисля, че ние тепърва ще започнем да обсъждаме наново в Конституционната комисия, а иначе трябва сам да внесете проекта.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви много.

СОНЯ МЛАДЕНОВА: Във връзка с това, което каза проф.Ананиева. След като Народното събрание в пленарната зала гласува ден сряда за конституционна дейност, питам на какво основание се прави успоредно заседание на Законодателната комисия, в която членова една значителна част на Конституционната комисия, именно в деня сряда? Смятам, че това е погрешна практика и оставам с убеждението (дай боже да греша), че се прави едва ли не преднамерено, за да не взимат участие всички юристи в Конституционната комисия.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Приключваме, ръководството на комисията ще остане с експертите. Господин Ганев?

СТОЯН ГАНЕВ: Аз смятам, че е разумно да се завърши тази работа, а не другата сряда да започнем една още по-голяма според мен, по сложност работа. След като сега е обсъждано това, другата сряда да продължим с обсъжданията на тази глава.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Тя не е готова.

СТОЯН ГАНЕВ: Тук г-жа Ананиева каза и аз съм съгласен с това, че ние можем много продължително време да се събираме, защото тук присъствуват повече експерти, отколкото членове на Конституционната комисия.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Господин Ганев, това ще го адресирате и към себе си.

СТОЯН ГАНЕВ: Разбира се, но има много други събития в този ден, които не би трябвало да се случват, както колежката Младенова съвсем справедливо забеляза за заседанието на Законодателната комисия. Така ние можем да се събираме без смисъл.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Когато инцидентно участвуваме в една дискусия, която е от твърде отдавна, винаги рискуваме да се ангажираме с една нейна част само.

Ръководството ще остане и това ще се изясни. Отдавна е решено, че всяка сряда ще се гледа по една материя, за да може веднъж гледаната материя след това под ръководството на съответните народни представители да може на базата на разискванията да се подготви нещо по-добро. Това е другият въпрос, ще го гледаме след малко.

Тук се поставя въпрос под формата на процедура, който ние уточнявахме и преди това. (Обръща се към секретарката на Конституционната комисия) Снежана, въз основа на присъствената книга ще питате всеки дали е болен или не и ще се предадат данните на счетоводството, а за ще обявя това на пленарното заседание в петък.

Зная за другите комисии, но решението на Великото Народно събрание е следното: в сряда заседава Конституционната комисия. Други комисии заседават, ако в техния състав не се включени членове на Конституционната комисия, или пък са само един двама души, от които се лишава тази комисия и идват тук. Това е текстът на решението, който сме гласували. Надявам се, че ще се постареем да го спазим.

Закривам заседанието.

(Закрито в 12,15 ч.)

ПРЕДСЕДАТЕЛ:

Гиньо Ганев

ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

56

КОМИСИЯ ЗА ИЗРАБОТВАНЕ НА ПРОЕКТ ЗА КОНСТИТУЦИЯ
НА БЪЛГАРИЯ

ПРИСЪСТВЕНА КНИГА

Заседание 13. II. 1981 г. 9.30

Зал: 301а

Председател

Гиньо Гочев Ганев

Зам.председател

Любен Андонов Корнезов

Зам.председател

Стоян Димитров Ганев

Зам.председател

Елена Петкова Кирчева

Секретар

Янаки Боянов Стоилов

ЧЛЕНОВЕ:

1. АЛЕКСАНДЪР АСЕНОВ ДЖЕРОВ
2. АЛЕКСАНДЪР ВАСИЛЕВ ЛИЛОВ
3. АЛЕКСАНДЪР ТРИФОНОВ ТОМОВ
4. АЛЕКСАНДЪР ЯНКОВ ДИМОВ
5. АНГЕЛ СТОЯНОВ МОМОВ
6. АТАНАС ГАНЕВ РАДЕВ
7. ВАСИЛ ТРИФОНОВ ДОЛАПЧИЕВ
8. ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ ИВАНОВ
9. ВИКТОР ГЕОРГИЕВ ВЪЛКОВ
10. ВЛАДИСЛАВ ЖЕЛЯЗКОВ ДАСКАЛОВ
11. ГЕОРГИ ГЕОРГИЕВ ПИРИНСКИ
12. ДИМИТЪР ГЕОРГИЕВ ДИМИТРОВ
13. ДИМИТЪР ПЕТРОВ ЛУДЖЕВ
14. ЕЛКА ГЕОРГИЕВА КОНСТАНТИНОВА
15. ИБРАХИМ ТОСУН ТАТАРЛЪ
16. ИВАН ЗАПРЯНОВ ГЛУШКОВ
17. ЙОРДАН АНДРЕЕВ СТОЯНОВ
18. ЙОРДАН ТОЧЕВ КУКУРОВ

Handwritten signatures of the members of the commission, corresponding to the list on the left. The signatures are written in black ink on a white background. Some signatures are very stylized and difficult to read, but they appear to be the names of the individuals listed in the adjacent column.

- 19. КАЛИН НИКОЛОВ ДИМИТРОВ .....
- 20. КИРИЛ СТОЯНОВ ЖЕЛЕВ .....
- 21. КРАСИМИР АНДРЕЕВ ПРЕМЯНОВ .....
- 22. КРУМ СПАСОВ НЕВРОКОПСКИ .....
- 23. ЛЮБЕН ПАЙДЕНОВ ГРОЗДАНОВ .....
- 24. ЛЮБОМИР ЛАЛОВ ИВАНОВ .....
- 25. МАРИАНА СИМЕОНОВА ХРИСТОВА .....
- 26. МЕДИ ДОГАНОВ ДОГАНОВ .....
- 27. МИЛАН ДРЕНЧЕВ ЛАЗАРОВ .....
- 28. МИРОСЛАВ ДИМИТРОВ ДЪРМОВ .....
- 29. МИХАИЛ НЕДЯЛКОВ САВОВ .....
- 30. НЕНЧО МАРИНОВ НЕНЧЕВ .....
- 31. НИКОЛАЙ ГЕНЧЕВ ПАВЛОВ .....
- 32. НОРА КРАЧУНОВА АНАНИЕВА .....
- 33. МИТРОПОЛИТ ПАНКРАТИ НИКОЛОВ ДОНЧЕВ .....
- 34. ПЕТЪР АНТОНОВ ДЕРТЛИЕВ .....
- 35. ПЕТЪР ЗАХАРИЕВ КОРНАЖЕВ .....
- 36. ПЕТЪР КИРИЛОВ БЕРОН .....
- 37. ПЕТЪР СТЕФАНОВ ОБРЕТЕНОВ .....
- 38. РОСЕН ХУБЕНОВ СТОИЛОВ .....
- 39. РОСИЦА АНАСТАСОВА СБИРКОВА .....
- 40. РУМЕН ИЛИЕВ ВОДЕНИЧАРОВ .....
- 41. РУМЯНА НИКОЛОВА ШУБЕКОВА .....
- 42. СНЕЖАНА ДАМЯНОВА БОТУШАРОВА .....
- 43. СОНЯ КРУМОВА МЛАДЕНОВА .....
- 44. СПАС АТАНАСОВ МУЛЕТАРОВ .....
- 45. СТЕФАН ДИМИТРОВ САВОВ .....
- 46. СТОЯН БОРИСОВ СТОЯНОВ .....
- 47. ТОДОР НИКОЛОВ ЛЮЦКАНОВ .....
- 48. ТРИФОН ДИМИТРОВ МИТЕВ .....
- 49. ХРИСТО ИВАНОВ ХРИСТОВ .....
- 50. ЧАВДАР ЙОРДАНОВ КЪРАНОВ .....
- 51. ЮЛИ ЮЛИЕВ БАХНЕВ .....
- 52. ЯНКО НИКОЛОВ ЯНКОВ .....

[Handwritten signatures and initials corresponding to the list items, including names like Желев, Дърмов, Дончев, Берон, Крумова, Младенова, Мулетаров, Стефанов, Стоянов, Люцканов, Митев, Христов, Къранов, Бахнев, Янков]